WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)
z dnia 21 września 2006 r. *

Spis treści

Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu ... I - 8878

Skarga wniesiona do Sądu i zaskarżony wyrok ... I - 8881

Żądania stron w postępowaniu przed Trybunałem ... I - 8882

Zarzuty odwołania ... I - 8883

W przedmiocie odwołania ... I - 8884

W przedmiocie zarzutu pierwszego, opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu ... I - 8884

Argumentacja stron ... I - 8884

— W przedmiocie pierwszej części pierwszego zarzutu, dotyczącej rozróżnienia między dwoma etapami postępowania administracyjnego ... I - 8884

— W przedmiocie drugiej części pierwszego zarzutu, dotyczącej przewlekłości postępowania administracyjnego ... I - 8887

— W przedmiocie trzeciej części pierwszego zarzutu, dotyczącej naruszenia prawa do obrony ... I - 8888

Ocena Trybunału ... I - 8890

W przedmiocie zarzutu drugiego, opartego na odrzuceniu dowodu odciążającego odnoszącego się do okresu po wysłaniu ostrzeżenia ... I - 8898

Argumentacja stron ... I - 8898

Ocena Trybunału ... I - 8899

— Uwagi wstępne ... I - 8899

— Badanie zarzutu drugiego ... I - 8901

* Język postępowania: niderlandzki.

W przedmiocie zarzutu trzeciego, opartego na udziale TU w ustalonych przez Komisję naruszeniach ..... I - 8903

W przedmiocie pierwszej części trzeciego zarzutu, dotyczącej udziału TU w zbiorowym systemie wyłączności ..... I - 8903

— Argumentacja stron ..... I - 8903

— Ocena Trybunału ..... I - 8906

W przedmiocie drugiej części trzeciego zarzutu, dotyczącej udziału TU w rozszerzeniu zbiorowego systemu wyłączności ..... I - 8911

— Argumentacja stron ..... I - 8911

— Ocena Trybunału ..... I - 8912

W przedmiocie trzeciej części trzeciego zarzutu, dotyczącej udziału TU w naruszeniu w zakresie cen ..... I - 8913

— Argumentacja stron ..... I - 8913

— Ocena Trybunału ..... I - 8915

W przedmiocie zarzutu czwartego, dotyczącego określenia czasu trwania zarzucanych TU przez Komisję naruszeń ..... I - 8916

W przedmiocie pierwszej części czwartego zarzutu, dotyczącej czasu obowiązywania zbiorowego systemu wyłączności ..... I - 8916

— Argumentacja stron ..... I - 8916

— Ocena Trybunału ..... I - 8919

W przedmiocie drugiej części czwartego zarzutu, dotyczącej czasu trwania naruszenia w zakresie ustalania cen ..... I - 8922

— Argumentacja stron ..... I - 8922

— Ocena Trybunału ..... I - 8923

W przedmiocie trzeciej części czwartego zarzutu, dotyczącej czasu trwania naruszeń przypisanych TU ..... I - 8925

— Argumentacja stron ..... I - 8925

— Ocena Trybunału ..... I - 8926

W przedmiocie zarzutu piątego, dotyczącego wniosku o obniżenie kwoty grzywny .. I - 8926

W przedmiocie pierwszej części piątego zarzutu, dotyczącej obniżenia kwoty grzywny z uwagi na błędne zdaniem TU ustalenie czasu trwania przypisywanych jej naruszeń ..... I - 8926

— Argumentacja stron ..... I - 8926

— Ocena Trybunału ..... I - 8928

W przedmiocie drugiej części piątego zarzutu, dotyczącej obniżenia kwoty grzywny z uwagi na przewlekłość postępowania administracyjnego ..... I - 8929

— Argumentacja stron ..... I - 8929

— Ocena Trybunału ..... I - 8930

W przedmiocie trzeciej części piątego zarzutu, dotyczącej ustalenia kwoty grzywny z uwagi na udział TU w określonych w spornej decyzji naruszeniach ..... I - 8931

— Argumentacja stron ..... I - 8931

— Ocena Trybunału ..... I - 8932

W przedmiocie kosztów ..... I - 8933

W sprawie C-113/04 P

mającej za przedmiot odwołanie w trybie art. 56 Statutu Trybunału Sprawiedliwości, wniesione w dniu 26 lutego 2004 r.,

Technische Unie BV, z siedzibą w Amstelveen (Niderlandy), reprezentowana przez P. Bosa i C. Hubert, advocaten,

strona wnosząca odwołanie,

w której pozostałymi uczestnikami postępowania są:

Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied, z siedzibą w Hadze (Niderlandy), reprezentowana przez E. Pijnackera Hordijka, advocaat,

strona skarżąca w pierwszej instancji,

Komisja Wspólnot Europejskich, reprezentowana przez W. Wilsa, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez H. Gilliamsa, advocaat, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana w pierwszej instancji,

CEF City Electrical Factors BV, z siedzibą w Rotterdamie (Niderlandy),

CEF Holdings Ltd, z siedzibą w Kenilworth (Zjednoczone Królestwo),

reprezentowane przez C. Vinkena-Geijselaersa, J. Stuycka i M. Poelmana, advocaten, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

interwenienci w pierwszej instancji,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: P. Jann, prezes izby, K. Schiemann (sprawozdawca), N. Colneric, E. Juhász i E. Levits, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,
sekretarz: M. Ferreira, główny administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 22 września 2005 r.,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 8 grudnia 2005 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 W odwołaniu Technische Unie BV (zwana dalej „TU") wnosi o uchylenie wyroku Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawach połączonych T-5/00 i T-6/00 Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie przeciwko Komisji, Rec. str. II-5761 (zwanego dalej „zaskarżonym wyrokiem") lub przynajmniej o uchylenie tego wyroku w części dotyczącej sprawy T-6/00. Na mocy tego wyroku Sąd oddalił skargę TU mającą na celu stwierdzenie nieważności decyzji Komisji 2000/117/WE z dnia 26 października 1999 r. dotyczącej postępowania na podstawie

art. 81 traktatu WE [Sprawa IV/33.884 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie (FEG i TU)] (Dz.U. 2000, L 39, str. 1; zwanej dalej „sporną decyzją").

Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu

2 W dniu 18 marca 1991 r. spółka CEF Holdings Ltd, będąca hurtownikiem w branży elektrotechnicznej z siedzibą w Zjednoczonym Królestwie, oraz jej oddział CEF City Electrical Factors BV utworzony w celu wprowadzenia rzeczonej spółki na rynek niderlandzki (zwane dalej łącznie „CEF") wniosły do Komisji Wspólnot Europejskich skargę dotyczącą problemów związanych z zaopatrzeniem, z którymi zetknęły się one w Niderlandach.

3 Skarga ta dotyczyła trzech związków przedsiębiorstw działających na niderlandzkim rynku elektrotechnicznym. Poza Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (niderlandzkim federacyjnym związkiem handlu hurtowego w zakresie elektrotechniki, zwanym dalej „FEG") chodziło o Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied (niderlandzki związek wyłącznych przedstawicieli w branży elektrotechnicznej, zwany dalej „NAVEG") oraz Unie van de Elektrotechnische Ondernemers (unię przedsiębiorstw elektrotechnicznych, zwaną dalej „UNETO").

4 W skardze CEF zarzuciła tym trzem związkom i ich członkom, że zawarli oni zbiorowe porozumienia w zakresie wzajemnej wyłączności na wszystkich poziomach procesu dystrybucji materiałów elektrotechnicznych w Niderlandach, co czyniło praktycznie niemożliwym wprowadzenie na rynek niderlandzki hurtownika

materiałów elektrotechnicznych, niebędącego członkiem FEG. Producenci i ich przedstawiciele lub importerzy dostarczali materiały elektrotechniczne wyłącznie członkom FEG i wyłącznie u nich zaopatrywały się przedsiębiorstwa instalujące.

5 W latach 1991 i 1992 CEF rozszerzyła następnie przedmiot skargi, rozszerzając go o porozumienia zawarte między FEG a jego członkami w sprawie cen i upustów cenowych, porozumienia mające na celu uniemożliwić jej uczestnictwo w niektórych projektach oraz porozumienia wertykalne w sprawie cen zawarte między niektórymi producentami materiałów elektrotechnicznych a hurtownikami będącymi członkami FEG.

6 Po wysłaniu do FEG i jego członków w dniu 16 września 1991 r. ostrzeżenia (zwanego dalej „ostrzeżeniem"), jak też kilku wniosków o udzielenie informacji oraz po dokonaniu przez urzędników zajmujących się domniemaną koncentracją członków FEG, Komisja w dniu 3 lipca 1996 r. przedstawiła zarzuty FEG i jego siedmiu członkom, w tym TU. W dniu 19 listopada 1997 r. odbyło się przesłuchanie w obecności wszystkich adresatów pisma w sprawie przedstawienia zarzutów oraz CEF.

7 W dniu 26 października 1999 r. Komisja wydała sporną decyzję, w której stwierdzone zostało, że:

— wprowadzając w życie na podstawie porozumienia zawartego z NAVEG oraz praktyk uzgodnionych z dostawcami niereprezentowanymi w tym związku zbiorowy system wyłączności mający na celu wykluczenie dostaw dla przedsiębiorstw nienależących do FEG, FEG naruszył art. 81 ust. 1 WE (art. 1 spornej decyzji);

— ograniczając bezpośrednio i pośrednio możliwość swobodnego i niezależnego ustalania cen sprzedaży przez swoich członków poprzez wydawanie wiążących decyzji dotyczących ustalonych cen oraz publikacji, rozprowadzając wśród swoich członków zalecenia dotyczące cen brutto i netto oraz udostępniając swoim członkom forum umożliwiające prowadzenie dyskusji na temat cen i rabatów, FEG naruszył art. 81 ust. 1 WE (art. 2 zaskarżonej decyzji);

— uczestnicząc aktywnie w naruszeniach wskazanych w art. 1 i 2 spornej decyzji, TU naruszyła art. 81 ust. 1 WE (art. 3 tej decyzji);

8 Za wymienione w poprzednim punkcie naruszenia zostały nałożone na FEG i TU grzywny w wysokości odpowiednio 4,4 miliona EUR oraz 2,15 miliona EUR (art. 5 spornej decyzji).

9 Z uwagi na długi czas trwania postępowania (102 miesiące) Komisja z własnej inicjatywy zadecydowała jednak o obniżeniu kwoty grzywny o 100 000 EUR. Sporna decyzja stanowi w tym względzie:

„(152) [...] Komisja przyznaje, że czas trwania postępowania w niniejszej sprawie, które rozpoczęło się w 1991 r., był znaczący. Sytuacja ta jest wynikiem różnych czynników, które mogą być przypisane zarówno Komisji, jak i stronom. Komisja uznaje swoją odpowiedzialność w zakresie, w jakim można jej w tej kwestii postawić zarzut.

(153) Z tego względu Komisja obniża kwotę grzywny [z 4,5 miliona] do 4,4 miliona EUR w stosunku do FEG oraz [z 2,25 miliona] do 2,15 miliona EUR w stosunku do TU".

Skarga wniesiona do Sądu i zaskarżony wyrok

10 Pismem, które wpłynęło do Sądu w dniu 14 stycznia 2000 r. (sprawa T-6/00), TU wniosła skargę, w której domagała się tytułem żądania głównego stwierdzenia nieważności spornej decyzji, a posiłkowo stwierdzenia nieważności jej art. 5 ust. 2 oraz — również posiłkowo — obniżenia kwoty nałożonej na nią grzywny do 1000 EUR.

11 Pismem, które wpłynęło do Sądu w tym samym dniu (sprawa T-5/00), FEG wniósł skargę, której przedmiot był identyczny z przedmiotem skargi wniesionej przez TU.

12 Postanowieniem prezesa pierwszej izby Sądu z dnia 16 października 2000 r. CEF została dopuszczona do udziału w postępowaniu w charakterze interwenienta, popierając żądania Komisji.

13 Skargi FEG i TU, które zostały połączone dla celów procedury ustnej i wydania wyroku, zostały w zaskarżonym wyroku oddalone. FEG i TU zostały zobowiązane do pokrycia własnych kosztów oraz kosztów poniesionych przez Komisję i interwenientów w pierwszej instancji w każdej z wniesionych przez skarżących spraw.

Żądania stron w postępowaniu przed Trybunałem

14 W odwołaniu TU wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie w przedmiocie żądania stwierdzenia nieważności spornej decyzji; posiłkowo o uchylenie wspomnianego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Pierwszej Instancji do ponownego rozpoznania,

— uchylenie spornej decyzji w całości lub w części w zakresie dotyczącym TU lub — w przypadku ponownego orzeczenia w sprawie — istotne obniżenie kwoty nałożonej na nią grzywny,

— obciążenie Komisji kosztami postępowania, włączając w to koszty związane z postępowaniem przed Sądem.

15 Komisja wnosi do Trybunału o:

— odrzucenie odwołania w całości jako niedopuszczalnego lub przynajmniej oddalenie go jako bezzasadnego,

— obciążenie TU kosztami postępowania.

Zarzuty odwołania

16 Na poparcie odwołania TU podnosi pięć zarzutów opartych na:

— naruszeniu prawa wspólnotowego lub Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „EKPC"), a w każdym razie na niezrozumiałym uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, w którym Sąd orzekł, że przekroczenie rozsądnego terminu nie może uzasadniać stwierdzenia nieważności spornej decyzji lub dodatkowego obniżenia grzywny,

— naruszeniu obowiązku uzasadnienia, w zakresie w jakim zaskarżony wyrok jest wewnętrznie sprzeczny z uwagi na dwuznaczność, która charakteryzuje wagę przywiązywaną przez Sąd do daty doręczenia ostrzeżenia,

— naruszeniu prawa lub niezrozumiałym uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, ponieważ Sąd orzekł, że Komisja słusznie mogła uznać TU za odpowiedzialną za naruszenia określone w art. 1 i 2 spornej decyzji,

— naruszeniu prawa lub niezrozumiałym uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, ponieważ Sąd uznał naruszenia określone w art. 1 i 2 spornej decyzji za naruszenia ciągłe, które zostały popełnione we wskazanych okresach, i te same okresy przyjął ponadto dla celów obliczenia czasu trwania naruszenia określonego w art. 3 spornej decyzji,

— naruszeniu prawa, ponieważ mimo błędnej oceny czasu trwania naruszeń i braku poszanowania zasady rozsądnego terminu Sąd nie obniżył dodatkowo kwoty grzywny, a przynajmniej uzasadnił tę ocenę w niewystarczający sposób.

W przedmiocie odwołania

W przedmiocie zarzutu pierwszego, opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu

Argumentacja stron

17 W ramach zarzutu pierwszego TU zarzuca Sądowi naruszenie prawa wspólnotowego lub EKPC, a przynajmniej niezrozumiałe uzasadnienie zaskarżonego wyroku w części, w jakiej stwierdził, że przekroczenie rozsądnego terminu nie mogło uzasadniać stwierdzenia nieważności spornej decyzji lub dodatkowego obniżenia grzywny. Zarzut ten dzieli się na trzy części.

— W przedmiocie pierwszej części pierwszego zarzutu, dotyczącej rozróżnienia między dwoma etapami postępowania administracyjnego

18 TU zarzuca Sądowi, że w pkt 78 i 79 zaskarżonego wyroku orzekł, iż przedłużenie etapu postępowania administracyjnego poprzedzającego przedstawienie zarzutów nie może stanowić naruszenia prawa do obrony, ponieważ w postępowaniu z zakresu wspólnotowej polityki konkurencji do momentu otrzymania pisma

w sprawie przedstawienia zarzutów przeciwko zainteresowanym nie jest kierowane jakiekolwiek oskarżenie formalne. Zdaniem TU przy ocenie rozsądnego charakteru czasu trwania postępowania Sąd błędnie pominął zatem 57 miesięcy postępowania administracyjnego.

19 TU podnosi, że w celu ustalenia, czy zasada rozsądnego terminu była przestrzegana, należy rozważyć zarówno łączny czas trwania postępowania administracyjnego, jak i czas trwania jego poszczególnych etapów. Uważa ona, że dokonując rozróżnienia między dwoma etapami tego postępowania i stwierdzając, że etap poprzedzający przedstawienie zarzutów „nie ma znaczenia" dla oceny, czy termin był rozsądny, Sąd działał w sposób niezgodny z prawem wspólnotowym.

20 Ponadto Sąd nie uwzględnił orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, wskazując w pkt 79 i 80 zaskarżonego wyroku, że oficjalną datę otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów należy uznać za moment, od którego przeciwko zainteresowanym kierowane jest formalne oskarżenie i w którym wszczyna się postępowanie na podstawie art. 3 pierwszego rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r. [wykonującego] art. [81] i [82] traktatu (Dz.U. 13, str. 204), oraz że w sprawach karnych, takich jak rozstrzygana w niniejszym przypadku, rozsądny termin, o którym mowa w art. 6 ust. 1 EKPC, biegnie od tego momentu.

21 TU twierdzi, że w szczególnych okolicznościach niniejszej sprawy „moment skierowania formalnego oskarżenia" nie oznacza chwili otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, ale chwilę otrzymania ostrzeżenia, czy nawet chwilę skierowania pierwszego wniosku o udzielenie informacji.

22 Z kolei Komisja twierdzi, że pierwsza część podniesionego przez TU zarzutu pierwszego opiera się na błędnej interpretacji zaskarżonego wyroku. Jej zdaniem w pkt 77 tego wyroku Sąd stwierdził, że czas trwania pierwszego etapu postępowania

administracyjnego był bezzasadnie nadmierny, a zatem uwzględnił on pierwszy etap wspomnianego postępowania przy ocenie tego, czy termin, który upłynął od pierwszych czynności tego postępowania do dnia wydania spornej decyzji, był rozsądny.

23 Komisja utrzymuje, że stwierdzając, iż czas trwania zarówno pierwszego, jak i drugiego etapu postępowania administracyjnego był nadmierny, oraz badając następnie, czy takie przekroczenie rozsądnego terminu naruszyło przysługujące TU prawo do obrony, Sąd postąpił w sposób zgodny z orzecznictwem Trybunału, zgodnie z którym nieracjonalnie długi czas trwania poszczególnych etapów dochodzenia nie prowadzi automatycznie do naruszenia zasady rozsądnego terminu. Zainteresowane przedsiębiorstwa powinny również wykazać, że ten nieracjonalnie długi czas trwania stanowi naruszenie prawa do obrony (wyrok z dnia 15 października 2002 r. w sprawach połączonych C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-8375, pkt 173–178).

24 Zdaniem Komisji w niniejszej sprawie FEG nie dostarczył przekonującego dowodu na swoje twierdzenie, że przewlekłość postępowania administracyjnego stanowiła naruszenie prawa do obrony.

25 Komisja podkreśla również, że z pkt 87–92 zaskarżonego wyroku wynika, że rozważając kwestię, czy stwierdzony przez niego nieracjonalnie długi czas trwania postępowania administracyjnego stanowił naruszenie przysługującego TU prawa do obrony, Sąd przeprowadził swą analizę zarówno w stosunku do pierwszego, jak i drugiego etapu postępowania administracyjnego.

26 Posiłkowo Komisja zwraca uwagę, że zagadnienie, czy na potrzeby ustalenia momentu postawienia TU w stan oskarżenia należy brać pod uwagę datę pisma w sprawie przedstawienia zarzutów czy datę otrzymania ostrzeżenia, nie ma

znaczenia, ponieważ sama lektura pkt 76–85 zaskarżonego wyroku wyraźnie wskazuje, że Sąd rozpatrzył kwestię przestrzegania zasady rozsądnego terminu zarówno w odniesieniu do pierwszego etapu postępowania administracyjnego, który rozpoczął się z chwilą otrzymania ostrzeżenia, jak i w odniesieniu do drugiego etapu tego postępowania.

27 Komisja proponuje zatem oddalić pierwszą część zarzutu pierwszego jako bezzasadną.

— W przedmiocie drugiej części pierwszego zarzutu, dotyczącej przewlekłości postępowania administracyjnego

28 TU podnosi, że Sąd zaniechał stwierdzenia pewnych uchybień Komisji. W szczególności pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zostało wysłane do FEG i jego członków dopiero 57 miesięcy po skierowaniu ostrzeżenia. A zatem zdaniem TU Komisja przez długi czas trzymała zainteresowanych w niepewności co do czynności, jakie przeciwko nim mogą zostać podjęte.

29 Długość czasu trwania postępowania administracyjnego winna była skłonić Sąd do stwierdzenia, na pierwszy rzut oka, zaistnienia uchybienia względem zasady rozsądnego terminu. Niezależnie od kwestii tego, czy przysługujące TU prawo do obrony zostało faktycznie naruszone, tak istotne przekroczenie wspomnianego terminu winno było umożliwić Sądowi stwierdzenie, że sporna decyzja w ogóle nie powinna była zostać wydana, ponieważ żaden z zainteresowanych nie może być trzymany w niepewności przez tak długi okres czasu.

30 Komisja przypomina, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem nieracjonalnie długi czas trwania postępowania administracyjnego nie może być podstawą stwierdzenia nieważności decyzji Komisji, chyba że zainteresowane przedsiębiorstwa wykażą, że przekroczenie rozsądnego terminu naruszyło ich prawo do obrony. Sąd rozpatrzył tę kwestię w pkt 87–93 zaskarżonego wyroku, w których stwierdził, że nie przedstawiono jakiegokolwiek dowodu naruszenia interesów TU.

31 Komisja podnosi, że twierdzenie, zgodnie z którym Sąd zaniechał stwierdzenia kilku naruszeń rozsądnego terminu, ma na celu podważenie dokonanej przez Sąd oceny o charakterze faktycznym, a zatem jest oczywiście niedopuszczalne.

— W przedmiocie trzeciej części pierwszego zarzutu, dotyczącej naruszenia prawa do obrony

32 TU utrzymuje, że Sąd naruszył prawo, a przynajmniej w niezrozumiały sposób uzasadnił zaskarżony wyrok w zakresie dotyczącym stwierdzenia, że przysługujące TU prawo do obrony nie zostało naruszone przez nieracjonalnie długi czas trwania postępowania administracyjnego (pkt 79 w związku z pkt 93 i 94 zaskarżonego wyroku).

33 Ponadto utrzymuje ona, że jej prawo do obrony zostało naruszone na etapie postępowania poprzedzającym otrzymanie pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. W szczególności zwraca ona uwagę na niekorzystne konsekwencje, które tak długi czas trwania postępowania wywołał w zakresie możliwości zgromadzenia przez nią dowodów.

34 TU stwierdza, że została pozbawiona możliwości owocnego zgromadzenia dowodów. Z uwagi na znaczny upływ czasu coraz trudniej było zgromadzić wymagane od niej dowody odciążające, mimo że działała w poszanowaniu ogólnego obowiązku ostrożności ciążącego na wszystkich przedsiębiorstwach, co Sąd podkreślił w pkt 87 zaskarżonego wyroku.

35 Natomiast Komisja uważa przede wszystkim, że trzecia część pierwszego zarzutu ma na celu podważenie dokonanej przez Sąd w pkt 87–93 zaskarżonego wyroku oceny o charakterze faktycznym, a zatem jest oczywiście niedopuszczalna.

36 Posiłkowo Komisja krytykuje argument TU, zgodnie z którym przewlekłość dochodzenia uniemożliwiła tej spółce zgromadzenie w odpowiedni sposób dowodów. W tym zakresie Komisja przypomina, że argumenty te zostały podniesione przez TU w postępowaniu przed Sądem, który odrzucił je w pkt 87 i 88 zaskarżonego wyroku. Wnioski, do których doszedł Sąd w tych punktach, nie mogą w żaden sposób zostać obalone przez TU.

37 W odpowiedzi na odwołanie CEF również twierdzi, że pierwszy zarzut TU opiera się na błędnej interpretacji zaskarżonego wyroku. W ramach oceny rozsądnego czasu trwania postępowania Sąd słusznie zbadał okres rozpoczynający się w dniu skierowania wniosku o udzielenie informacji, tj. w dniu 25 lipca 1991 r.

38 W odniesieniu do rozsądnego terminu i naruszenia prawa do obrony CEF odwołuje się do pkt 49 wyroku z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie C-185/95 P Baustahlgewebe przeciwko Komisji, Rec. str. I-8417, i twierdzi, że Sąd nie posłużył się błędną prawnie konstrukcją, uznając, że chociaż czas trwania pierwszego etapu postępowania administracyjnego był nadmiernie długi, zasada rozsądnego terminu nie została naruszona z uwagi na brak dowodu na pogwałcenie prawa do obrony.

39 W każdym razie CEF uznaje, że w niniejszym przypadku chodzi o dokonane przez Sąd ustalenia o charakterze faktycznym, które nie podlegają ponownemu rozpatrzeniu przez Trybunał. Zarzut pierwszy powinien zostać zatem odrzucony jako niedopuszczalny, a przynajmniej oddalony jako bezzasadny.

Ocena Trybunału

40 Przestrzeganie rozsądnego terminu w postępowaniach administracyjnych z zakresu wspólnotowej polityki konkurencji stanowi ogólną zasadę prawa wspólnotowego, której poszanowanie zapewnia sąd wspólnotowy (wyrok z dnia 18 marca 1997 r. w sprawie C-282/95 P Guérin automobiles przeciwko Komisji, Rec. str. I-1503, pkt 36 i 37; ww. wyrok w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, pkt 167–171).

41 Należy zbadać, czy odrzucając argumenty dotyczące zarzucanego Komisji naruszenia tej zasady, Sąd naruszył prawo.

42 Wbrew temu, co utrzymuje TU, w celu zastosowania zasady rozsądnego terminu Sąd dokonał rozróżnienia między dwoma etapami postępowania administracyjnego, a mianowicie między etapem dochodzenia poprzedzającym przedstawienie zarzutów a etapem odpowiadającym dalszej części postępowania administracyjnego (zob. pkt 78 zaskarżonego wyroku).

43 Taki sposób postępowania jest w pełni zgodny z orzecznictwem Trybunału. W pkt 181–183 ww. wyroku w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji Trybunał orzekł w szczególności, że postępowanie administracyjne może obejmować badanie w dwóch następujących po sobie stadiach, z których

każde kieruje się własną wewnętrzną logiką. Pierwsze stadium, które trwa do chwili przedstawienia zarzutów, rozpoczyna się w dniu, w którym Komisja, korzystając z przyznanych jej przez ustawodawcę wspólnotowego uprawnień, podejmuje działania związane z zarzutem popełnienia naruszenia; stadium to powinno umożliwić Komisji zajęcie stanowiska co do dalszego przebiegu postępowania. Drugie stadium trwa od przedstawienia zarzutów do wydania ostatecznej decyzji. Powinno ono umożliwić Komisji ostateczne wypowiedzenie się w przedmiocie zarzucanego naruszenia.

44 Po dokonaniu rozróżnienia między dwoma etapami postępowania administracyjnego Sąd przeprowadził badanie, czy w przypadku każdego z nich czas trwania był nadmiernie długi.

45 W odniesieniu do pierwszego etapu Sąd stwierdził w pkt 77 zaskarżonego wyroku, że Komisja zwlekała ponad trzy lata po skierowaniu do TU na podstawie art. 11 rozporządzenia nr 17 wniosku o udzielenie informacji w dniu 25 lipca 1991 r., by przeprowadzić pierwsze kontrole na miejscu. Sąd przyznał, że taki czas trwania jest nadmiernie długi i wynika z zaniechania, za które odpowiedzialna jest Komisja.

46 Jeśli chodzi o drugi etap postępowania administracyjnego, Sąd wskazał w pkt 85 zaskarżonego wyroku, że między przesłuchaniem stron a wydaniem spornej decyzji upłynęło około 23 miesięcy i że taki czas trwania należy uznać za znaczny, przy czym odpowiedzialności za tę przewlekłość nie można przypisać ani TU, ani FEG. Sąd wywiódł z tego, że Komisja przekroczyła termin, jaki jest zazwyczaj konieczny do wydania wspomnianej decyzji.

47 Ponieważ stwierdzenie przewlekłości postępowania — bez możliwości obciążenia odpowiedzialnością za nią TU lub FEG — nie jest samo w sobie wystarczające, by stwierdzić naruszenie zasady rozsądnego terminu, Sąd ocenił wpływ takiego czasu

trwania na przysługujące TU prawo do obrony. Stanowisko to wynika z pkt 74 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd orzekł, że przekroczenie rozsądnego terminu może stanowić podstawę stwierdzenia nieważności jedynie w przypadku decyzji stwierdzającej naruszenie, o ile zostanie wykazane, że pogwałcenie tej zasady naruszyło prawo zainteresowanych przedsiębiorstw do obrony. Zdaniem Sądu, z wyjątkiem tej szczególnej sytuacji, nieprzestrzeganie obowiązku orzekania w rozsądnym terminie pozostaje bez wpływu na ważność postępowania administracyjnego na podstawie rozporządzenia nr 17.

48 Posłużenie się tym kryterium w celu stwierdzenia naruszenia zasady rozsądnego terminu jest w pełni uzasadnione. W pkt 49 ww. wyroku w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji w ramach dokonywania oceny czasu trwania postępowania przed Sądem Trybunał orzekł, że okoliczność, zgodnie z którą czas trwania postępowania miał wpływ na rozstrzygnięcie sporu, może prowadzić do uchylenia zaskarżonego wyroku. Takie samo stanowisko można odnaleźć w toku rozumowania Sądu, który uznał, że przewlekłość postępowania przed Komisją powinna prowadzić do stwierdzenia nieważności spornej decyzji, o ile przysługujące TU prawo do obrony zostało naruszone, ponieważ w takim przypadku okoliczność ta bezwzględnie mogła wpłynąć na wynik postępowania.

49 W rezultacie przeprowadzoną przez Sąd analizę zarzucanego naruszenia prawa TU do obrony należy oceniać w tym właśnie kontekście.

50 Z zaskarżonego wyroku wynika, że analiza ta ogranicza się do oceny wpływu, jaki przewlekłość drugiego etapu postępowania administracyjnego mogła wywrzeć na możliwość skorzystania przez TU z prawa do obrony. W pkt 93 omawianego wyroku Sąd stwierdził w szczególności, że nadmierna zwłoka w postępowaniu administracyjnym po przesłuchaniu stron nie wpłynęła negatywnie na przysługujące TU i FEG prawo do obrony.

51 Jeśli chodzi o etap dochodzenia poprzedzający przedstawienie zarzutów, w pkt 79 zaskarżonego wyroku Sąd wskazał, że samo przedłużenie tego etapu postępowania administracyjnego nie mogło naruszyć prawa do obrony, ponieważ do chwili otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów przeciwko TU i FEG nie były kierowane żadne formalne oskarżenia.

52 Wniosek ten jest słuszny w zakresie, w jakim Sąd stwierdził, że TU i FEG zostały oficjalnie poinformowane o naruszeniach, które zarzucała im Komisja w wyniku przeprowadzonego przez nią dochodzenia, dopiero po wysłaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Podstawą rozumowania Sądu jest pogląd, że jedynie na drugim etapie postępowania administracyjnego zainteresowane przedsiębiorstwa mogą w pełni korzystać z prawa do obrony, co nie ma miejsca na etapie postępowania poprzedzającym przedstawienie zarzutów z uwagi na brak sformułowania przez Komisję zarzutów dotyczących stwierdzonych przez nią naruszeń.

53 Jednakże dokonane przez Sąd w pkt 79 zaskarżonego wyroku stwierdzenie nie uwzględnia przypadku, w którym przewlekłość etapu dochodzenia mogłaby mieć wpływ na skorzystanie przez TU z prawa do obrony na drugim etapie postępowania administracyjnego, to znaczy po wysłaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

54 Przewlekłość pierwszego etapu postępowania administracyjnego może oddziaływać na przyszłą zdolność do obrony zainteresowanych przedsiębiorstw w szczególności poprzez zmniejszenie skuteczności prawa do obrony w przypadku powoływania się na to prawo na drugim etapie postępowania. W istocie, jak stwierdziła rzecznik generalna w pkt 123 opinii, im więcej czasu upłynie między działaniem podjętym w ramach dochodzenia — takim jak w niniejszej sprawie wysłanie ostrzeżenia — a wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, tym bardziej prawdopodobne staje się, że zgromadzenie ewentualnych dowodów odciążających w zakresie zarzucanych w tym piśmie naruszeń będzie niemożliwe lub utrudnione —

w szczególności jeśli chodzi o świadków powołanych na obronę — głównie ze względu na zmiany, jakie mogą nastąpić w składzie organów zarządzających zainteresowanych przedsiębiorstw, lub zmiany dotyczące innych pracowników tych przedsiębiorstw. Dokonując analizy zasady rozsądnego terminu, Sąd nie uwzględnił w wystarczający sposób tego aspektu jej zastosowania.

55 Ponieważ poszanowanie prawa do obrony — zasady, której podstawowe znaczenie było wielokrotnie podkreślane w orzecznictwie Trybunału (zob. w szczególności wyrok z dnia 9 listopada 1983 r. w sprawie 322/81 Michelin przeciwko Komisji, Rec. str. 3461, pkt 7) — posiada pierwszorzędne znaczenie w postępowaniach tego typu co rozpatrywane w niniejszej sprawie, należy zapobiec temu, by korzystanie z tego prawa zostało w sposób nieodwracalny udaremnione z uwagi na nadmierny czas trwania etapu dochodzenia oraz by taki czas trwania mógł utrudnić dostarczenie dowodów mających zaprzeczyć istnieniu zachowań mogących prowadzić do pociągnięcia zainteresowanych przedsiębiorstw do odpowiedzialności. Z tego względu badanie ewentualnej przeszkody w wykonywaniu prawa do obrony nie może ograniczać się jedynie do etapu, na którym w pełni można korzystać z tego prawa, a mianowicie do drugiego etapu postępowania administracyjnego. Ocena źródła ewentualnego osłabienia skuteczności prawa do obrony powinna rozciągać się na całość tego postępowania poprzez odniesienie się do całkowitego czasu jego trwania.

56 Sąd naruszył zatem prawo, gdyż w zaskarżonym wyroku ograniczył zakres badania zarzucanego naruszenia prawa do obrony z uwagi na przewlekłość postępowania administracyjnego jedynie do jego drugiego etapu. Sąd ten nie zbadał, czy spowodowana przez Komisję przewlekłość całego postępowania administracyjnego, obejmującego również etap poprzedzający przedstawienie zarzutów, mogła negatywnie wpłynąć na przyszłą zdolność do obrony FEG i TU oraz czy w szczególności TU wykazała ten fakt w przekonujący sposób.

57 Wynika z tego, że pierwszy zarzut TU należy uwzględnić w zakresie dotyczącym naruszenia prawa przy zastosowaniu zasady rozsądnego terminu. W konsekwencji zaskarżony wyrok należy uchylić w części, w jakiej orzeczono, że sam fakt wydłużenia pierwszego etapu postępowania administracyjnego nie mógł powodować naruszenia prawa do obrony przysługującego TU.

58 Zgodnie z art. 61 akapit pierwszy Statutu Trybunału Sprawiedliwości, jeśli odwołanie jest zasadne, Trybunał uchyla orzeczenie Sądu. Może on wydać orzeczenie ostateczne w sprawie, jeśli stan postępowania na to pozwala, lub skierować sprawę do ponownego rozpoznania przez Sąd.

59 Ponieważ w niniejszej sprawie kwestia zarzucanego naruszenia prawa do obrony, rozpatrywana w świetle przewlekłości postępowania administracyjnego, była rozpatrywana w pierwszej instancji, a zatem TU mogła przedstawić swoje argumenty w tym zakresie, Trybunał może orzec co do istoty sprawy.

60 W skardze do Sądu TU utrzymywała, że przewlekłość postępowania administracyjnego miała wpływ na możliwość skorzystania przez nią z prawa do obrony, a zatem również na wynik wszczętego przeciwko niej postępowania. Jej prawo do obrony zostało naruszone już na etapie otrzymania przez nią pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

61 Należy zatem zbadać, czy TU wykazała w sposób zgodny z wymogami prawa, że w dniu przedstawienia zarzutów, a zatem w dniu 3 lipca 1996 r., doświadczyła trudności, broniąc się przeciwko twierdzeniom Komisji, przy czym trudności te winny były wynikać z przewlekłości postępowania administracyjnego.

62 W pierwszej kolejności TU zauważa, że stwierdzone przez Komisję w spornej decyzji naruszenia opierały się głównie na protokołach z rozmów między przedstawicielami FEG, NAVEG i TU. Niektórzy z pracowników TU biorących w tamtym czasie udział w tych rozmowach nie pracują już od dłuższego czasu w tym przedsiębiorstwie. A zatem uczestnicy zgromadzeń regionalnych FEG — panowie Van Hulten, de Beun, Romein i Van Wingen — odeszli z TU przed kilkoma laty czy to ze względu na odejście na emeryturę, czy z uwagi na chorobę. Natomiast pan Coppoolse, który

został wskazany w pkt 65 i 69 wspomnianej decyzji jako przewodniczący FEG, w którym reprezentował TU, nie pracuje w tym przedsiębiorstwie już od 1989 r., a od dnia 1 czerwca 1992 r. nie pracuje nawet w Schotman, która jest spółką matką TU.

63 TU utrzymuje, że wobec nieobecności tych osób nie można wymagać, by w celu obrony przed zarzutami sformułowanymi przez Komisję w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów odtworzyła ona dokładnie przebieg rozmów, które miały miejsce w tamtym czasie.

64 W tym zakresie należy wskazać, że w skardze do Sądu TU nie sprecyzowała dat, w których osoby te odeszły z tego przedsiębiorstwa, jak również nie przedstawiła okoliczności mogących wskazywać na to, że w dniu 3 lipca 1996 r. nie można już było uzyskać informacji od tych osób. Przedstawione przez TU argumenty odnoszące się do przyczyn, dla których skontaktowanie się z tymi osobami jest bezwzględnie konieczne, by móc skorzystać z prawa do obrony, są również mało precyzyjne. TU nie wskazuje, które ze wskazanych przez Komisję w spornej decyzji zarzutów mogły zostać odparte dzięki zeznaniom tych osób.

65 W drugiej kolejności TU wskazuje jedenaście protokołów ze spotkań, na których Komisja oparła się, by stwierdzić istnienie zbiorowego systemu wyłączności. Wśród osób obecnych na niektórych z tych spotkań trzy z nich — panowie Vos (rozmowy między TU a przedsiębiorstwem Holec), Van der Kaay (obecny na zgromadzeniu regionu „Zuid-Nederland" FEG w dniu 14 lutego 1990 r.) oraz Van Nieuwenhof (obecny na zgromadzeniu tego samego regionu w dniu 28 maja 1991 r.) — nie mogły już zostać powołane na świadka przez TU.

66 TU utrzymuje, że nawet jeśli byłaby w stanie poprosić te osoby o pomoc, to i tak odtworzenie rozmów, które odbyły się od pięciu do ośmiu lat wcześniej, nie jest możliwe.

67 W tym zakresie należy przypomnieć, że pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zostało wysłane do TU w dniu 3 lipca 1996 r. TU nie wskazuje dat odejścia trzech osób, które brały udział we wspomnianych rozmowach, ani przyczyn, dla których fakt, że nie można się z nimi skonsultować, utrudnia obronę TU wobec zarzutów Komisji.

68 Ponadto bezsporne jest, że przynajmniej jeśli chodzi o zgromadzenie regionu „Zuid-Nederland" FEG w dniu 14 lutego 1990 r., TU była reprezentowana nie tylko przez pana Van der Kaaya, ale również przez inne osoby będące przedstawicielami tej spółki, w stosunku do których nie powołano się na jakąkolwiek niemożność.

69 Z powyższego wynika, że TU nie udało się przedstawić przekonujących dowodów na to, że naruszenie prawa do obrony mogło wynikać z przewlekłości etapu postępowania administracyjnego poprzedzającego wysłanie pisma w sprawie przedstawienia zarzutów oraz że z tego powodu już w chwili otrzymania rzeczonego pisma jej zdolność do skutecznej obrony była naruszona.

70 Argumentacja TU nie może dowodzić faktycznego naruszenia prawa do obrony, które winno podlegać badaniu w świetle szczególnych okoliczności każdego przypadku.

71 A zatem podniesiony przez TU na poparcie wniesionej przez nią skargi do Sądu zarzut oparty na naruszeniu zasady rozsądnego terminu jest bezzasadny i winien w związku z tym zostać oddalony.

72 W konsekwencji skarga TU do Sądu, w zakresie w jakim została oparta na wspomnianym zarzucie, winna zostać oddalona.

W przedmiocie zarzutu drugiego, opartego na odrzuceniu dowodu odciążającego odnoszącego się do okresu po wysłaniu ostrzeżenia

Argumentacja stron

73 TU stwierdza, że z powodu dwuznaczności charakteryzującej wagę, jaką Sąd przypisywał dacie doręczenia ostrzeżenia, uzasadnienie zaskarżonego wyroku jest wewnętrznie sprzeczne, a w konsekwencji mamy do czynienia z brakiem uzasadnienia.

74 Po pierwsze w pkt 79 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że doręczenie pisma w sprawie przedstawienia dowodów stanowiło moment, od którego przeciwko TU kierowano formalne oskarżenie. Ze stwierdzenia tego wynika, że TU nie musiała bronić się przed tym dniem, ponieważ przeciwko niej nie było kierowane jakiekolwiek formalne oskarżenie. W konsekwencji, dokonując oceny, czy Komisja działała w poszanowaniu zasady rozsądnego terminu przed wydaniem spornej decyzji, Sąd nie uwzględnił okresu poprzedzającego przedstawienie zarzutów.

75 Po drugie z pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd stwierdził, iż TU pozostawała faktycznie w stanie oskarżenia od chwili otrzymania ostrzeżenia, a przynajmniej od momentu otrzymania pierwszego wniosku o udzielenie informacji. Tak więc Sąd bez żadnego uzasadnienia odrzucił dowód odciążający odnoszący się do okresu po otrzymaniu ostrzeżenia.

76 Zdaniem TU uzasadnienie zaskarżonego wyroku jest oczywiście niewystarczające, a Sąd naruszył przysługujące jej prawo do obrony.

77 Komisja wskazuje natomiast, że drugi zarzut podniesiony przez TU na poparcie odwołania opiera się na dwóch błędnych założeniach.

78 Po pierwsze dokonując oceny, czy termin między pierwszymi czynnościami postępowania administracyjnego a wydaniem spornej decyzji był rozsądny, Sąd uwzględnił okres poprzedzający przedstawienie zarzutów.

79 Po drugie Komisja podnosi, że Sąd rozpatrzył wszystkie dowody i argumenty wskazane przez TU i stwierdził, że nie mają one takiej mocy dowodowej, jaką usiłuje im ona przypisać. Zdaniem Komisji Sąd w swej ocenie przywiązywał wagę również do okoliczności, że dokumenty, na których opiera się TU, zostały sporządzone dopiero po tym, jak zainteresowani zostali poinformowani o wszczęciu postępowania administracyjnego przez Komisję.

80 Komisja uważa, że zarzut ten ma na celu skłonienie Trybunału do weryfikacji dokonanej przez Sąd oceny o charakterze faktycznym w zakresie mocy dowodowej materiału zgromadzonego w aktach, a zatem winien zostać odrzucony jako niedopuszczalny.

Ocena Trybunału

— Uwagi wstępne

81 Należy przypomnieć, jakie są granice kontroli sądowej dokonywanej przez Trybunał w postępowaniu odwoławczym.

82 Z art. 225 WE i z art. 58 akapit pierwszy Statutu Trybunału Sprawiedliwości wynika, że jedynie Sąd jest właściwy do dokonywania po pierwsze ustaleń faktycznych, z wyjątkiem sytuacji, gdy materialna nieprawdziwość jego ustaleń wynika z przedłożonego mu materiału dowodowego, i po drugie oceny ustalonych okoliczności faktycznych. W przypadku gdy Sąd dokonał ustalenia lub oceny okoliczności faktycznych, Trybunał jest uprawniony na podstawie art. 225 WE do kontroli kwalifikacji prawnej tych okoliczności i skutków prawnych, które wywiódł z nich Sąd (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 23; wyrok z dnia 6 kwietnia 2006 r. w sprawie C-551/03 P General Motors przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. I-3173, pkt 51).

83 Trybunał nie jest zatem właściwy do ustalania okoliczności faktycznych ani też co do zasady do badania dowodów, które Sąd dopuścił na poparcie tych okoliczności. Jeżeli bowiem dowody te uzyskano w prawidłowy sposób i miało miejsce poszanowanie ogólnych zasad prawa i wymogów proceduralnych dotyczących ciężaru dowodu i postępowania dowodowego, to wyłącznie do Sądu należy ocena, jaką wagę należy przywiązywać do przedstawionych dowodów. Ocena ta nie stanowi więc, z wyłączeniem przypadków przeinaczenia tych dowodów, kwestii prawnej, która jako taka jest poddana kontroli Trybunału (zob. ww. wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 24; ww. wyrok w sprawie General Motors przeciwko Komisji, pkt 52).

84 Należy ponadto przypomnieć, że zagadnienie dotyczące tego, czy uzasadnienie wyroku Sądu jest wewnętrznie sprzeczne lub niewystarczające, stanowi kwestię prawną, która jako taka może zostać podniesiona w ramach odwołania (wyroki: z dnia 7 maja 1998 r. w sprawie C-401/96 P Somaco przeciwko Komisji, Rec. str. I-2587, pkt 53; z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawie C-446/00 P Cubero Vermurie przeciwko Komisji, Rec. str. I-10315, pkt 20).

85 Jeśli chodzi o obowiązek uzasadnienia, z utrwalonego orzecznictwa wynika, że nie zobowiązuje on Sądu do przedstawienia wyjaśnienia, które opisuje w sposób wyczerpujący jeden po drugim wszystkie argumenty przedstawione przez strony sporu. Uzasadnienie może zatem być dorozumiane, pod warunkiem że umożliwia zainteresowanym poznanie przyczyn, dla których przyjęto takie rozstrzygnięcie, a właściwemu sądowi dostarcza informacji wystarczających dla dokonania kontroli

(zob. podobnie wyrok z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-123, pkt 372).

— Badanie zarzutu drugiego

86 W zakresie w jakim w drugim zarzucie TU pragnie wykazać, że uzasadnienie zaskarżonego wyroku dotyczące odmówienia mocy dowodowej niektórym dowodom jest niewystarczające, a nawet wewnętrznie sprzeczne, zarzut ten jest dopuszczalny.

87 We wniesionej do Sądu skardze TU i FEG kwestionowały dokonane przez Komisję w zaskarżonej decyzji ustalenia, jak na przykład wprowadzenie w życie gentlemen's agreement zawartego przez NAVEG i FEG w przedmiocie dostaw dla członków FEG (zwane dalej „gentlemen's agreement"). W tym zakresie przywołane zostały w szczególności dwa pisma przedsiębiorstwa Spaanderman Licht, które jest jednym z członków NAVEG.

88 W pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku Sąd rozpatrzył moc dowodową tych pism.

89 Jeśli chodzi w szczególności o pismo z dnia 14 sierpnia 1991 r., we wspomnianym powyżej pkt 196 Sąd ocenił jego moc dowodową na podstawie jego treści w kontekście, w jakim zostało ono sporządzone. Sąd zauważył po pierwsze, że pismo to zostało skierowane do NAVEG w odpowiedzi na pytanie postawione przez niego dwa dni wcześniej. To zatem NAVEG podjął inicjatywę uzyskania od Spaanderman Licht informacji na temat przyczyn, które skłoniły go do odmowy

zaopatrzenia CEF. Sąd wskazał po drugie, że pismo to było późniejsze w stosunku do wniosków o udzielenie informacji, z którymi Komisja zwróciła się do FEG i TU w dniu 25 lipca 1991 r., oraz że z tego właśnie powodu nie było ono przekonujące.

90 Jeśli chodzi o pismo skierowane przez Spaanderman Licht do CEF w dniu 22 maja 1991 r., Sąd stwierdził, że Spaanderman Licht ograniczyło się jedynie do wskazania, iż nie pragnie rozszerzenia swojej sieci odsprzedawców. Sąd zauważył jednak, że pismo to zostało sporządzone, gdy dochodzenie Komisji było już w toku.

91 Z pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku wynika zatem, że Sąd w wystarczający sposób uzasadnił nieprzekonywający charakter rzeczonych pism, jak też odrzucenie ich jako dowodów odciążających.

92 W odniesieniu do utrzymywanej przez TU wewnętrznej sprzeczności uzasadnienia zaskarżonego wyroku należy stwierdzić, jak to wskazała rzecznik generalna w pkt 27 opinii, że wobec braku jakiegokolwiek logicznego związku między oceną rozsądnego czasu trwania postępowania administracyjnego a oceną mocy dowodowej dokumentów przedłożonych Sądowi w charakterze dowodów wyrok ten nie zawiera żadnej sprzeczności.

93 Ponadto należąca wyłącznie do kompetencji Sądu ocena mocy dowodowej dokumentów przedłożonych mu przez strony w charakterze dowodów nie zależy bezwzględnie od etapu postępowania administracyjnego, na którym dokumenty te zostały sporządzone. Jak zauważyła rzecznik generalna w pkt 28 opinii, moc dowodowa winna być oceniana przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności danego przypadku. Z pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku wynika, że fakt wszczęcia przez Komisję dochodzenia nie jest jedynym decydującym czynnikiem, ze względu na który Sąd odrzucił w szczególności pisma Spaanderman Licht z dni 22 maja i 14 sierpnia 1991 r. jako niebędące w stanie podważyć dowodów dostarczonych przez Komisję w kwestii wprowadzenia w życie gentlemen's agreement. Punkty 196

i 208 nie mogą być zatem interpretowane w ten sposób, że z natury rzeczy nie można przyznać jakiejkolwiek mocy dowodowej dokumentowi sporządzonemu w chwili, gdy dochodzenie Komisji jest już w toku.

94 Z powyższych względów drugi zarzut podniesiony na poparcie odwołania należy oddalić jako bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu trzeciego, opartego na udziale TU w ustalonych przez Komisję naruszeniach

95 TU zarzuca Sądowi naruszenie prawa, a przynajmniej niezrozumiałe uzasadnienie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim orzekł on w pkt 367 i 379 zaskarżonego wyroku, że Komisja zasadnie zarzuciła TU aktywny udział w naruszeniach dotyczących funkcjonujących w ramach FEG zbiorowego systemu wyłączności i porozumień w sprawie cen. Zarzut trzeci dzieli się na trzy części.

W przedmiocie pierwszej części trzeciego zarzutu, dotyczącej udziału TU w zbiorowym systemie wyłączności

— Argumentacja stron

96 W tej części trzeciego zarzutu TU podnosi, że Sąd naruszył prawo, a przynajmniej w sposób niezrozumiały uzasadnił zaskarżony wyrok, stwierdzając, że TU wzięła aktywny udział w zbiorowym systemie wyłączności ustanowionym w formie gentlemen's agreement.

97 Po pierwsze zdaniem TU Sąd nie wziął pod uwagę wewnętrznych zasad funkcjonowania FEG ani niderlandzkiego systemu prawnego znajdującego zastosowanie w odniesieniu do stowarzyszeń.

98 TU przypomina w tym zakresie, że w postępowaniu przed Sądem utrzymywała, iż nie mogła mieć żadnego wpływu na decyzje FEG. Mimo tego twierdzenia Sąd orzekł jednak w pkt 352 zaskarżonego wyroku, że w niniejszej sprawie nie były istotne ani przedstawione przez nią obiekcje względem tezy Komisji, zgodnie z którą TU odgrywała istotną rolę w zbiorowym systemie wyłączności, ani argumenty oparte na wewnętrznych zasadach funkcjonowania FEG i niderlandzkim prawie z zakresu stowarzyszeń.

99 Ocena Sądu w tym przedmiocie nie jest zrozumiała, ponieważ w pkt 356 zaskarżonego wyroku stwierdził on, że te same wewnętrzne zasady funkcjonowania FEG były rzeczywiście istotne dla celów oceny roli pełnionej przez TU w prowadzeniu działalności tego związku.

100 W tym zakresie Komisja podnosi, że zarzucana sprzeczność między pkt 352 a 356 zaskarżonego wyroku wynika z ich błędnej interpretacji.

101 Zdaniem Komisji w pkt 352 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że TU nie może zasłaniać się brzmieniem wewnętrznych zasad funkcjonowania FEG lub przepisami prawa niderlandzkiego z zakresu stowarzyszeń, by podnosić, że nie uczestniczyła w stwierdzonych naruszeniach. Komisja wskazuje, że Sąd podkreślił, iż na uwadze należało mieć wyłącznie faktyczny przebieg wydarzeń, a nie to, co formalnie jest możliwe lub dozwolone.

102 Ponadto w pkt 356 zaskarżonego wyroku Sąd uznał — właśnie w oparciu o ocenę faktycznie odgrywanej przez TU roli w działalności FEG — że TU rzeczywiście brała udział w zbiorowym systemie wyłączności.

103 Po drugie TU uznaje za niezrozumiały tok rozumowania Sądu w pkt 353 zaskarżonego wyroku, w którym zostało potwierdzone kryterium zastosowane przez Komisję w spornej decyzji, a mianowicie zbieżność interesów FEG i TU. Zdaniem TU okoliczność, że jest ona jednym z największych przedsiębiorstw będących członkami FEG, nie dowodzi istnienia „naturalnej zbieżności interesów" jej i tego związku.

104 Z uwagi na to, że kryterium oparte na zbieżności interesów nie jest istotne w niniejszym przypadku, Sąd powinien był rozpatrzyć, czy TU i FEG miały wspólną wolę.

105 W tym zakresie Komisja utrzymuje, że stwierdzenie Sądu dotyczące zbieżności interesów FEG i TU nie jest oparte wyłącznie na fakcie, że ta ostatnia jest jednym z największych i głównych członków FEG. Zdaniem Komisji z pkt 356 zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd wziął pod uwagę również okoliczność, że przez kilka lat przedstawiciel TU był członkiem zarządu FEG, pełniąc również przez pewien czas funkcje przewodniczącego tego organu, oraz że wspomniana spółka była silnie reprezentowana w różnych komisjach zajmujących się poszczególnymi towarami.

106 Komisja kwestionuje również tezę TU, zgodnie z którą Sąd winien był rozważyć istnienie „zbieżności woli" TU i FEG. Zdaniem Komisji Sąd zbadał, czy TU brała udział w zbiorowym systemie wyłączności, i stwierdził, że miało to miejsce, co wystarczyło, by przypisać jej naruszenie.

107 Po trzecie TU odnosi się do stwierdzenia dokonanego przez Sąd w pkt 356 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym jest ona „jednym z największych przedsiębiorstw będących członkami FEG" i „z tego powodu niektórzy członkowie jej kadry kierowniczej lub pracownicy należeli do zarządu FEG i brali udział w obradach organów tego związku w latach 1985–1995", według TU takie stwierdzenie nie wystarcza, by dowieść, że „aktywnie" brała ona udział w naruszeniu określonym w art. 1 spornej decyzji.

108 W niniejszej sprawie Komisja zobowiązana była zbadać, czy TU w jakikolwiek inny sposób wyraziła zgodę na zachowanie „swego" przedstawiciela w zarządzie FEG, a w konsekwencji również zgodę na politykę FEG i jej wdrażanie. Komisja nie przeprowadziła takiego badania, a zatem Sąd dokonał w tym zakresie błędnej oceny prawnej.

109 Komisja podnosi w tym względzie, że TU w oczywisty sposób pominęła wszystkie dowody, których analizy Sąd dokonał w pkt 356–361 zaskarżonego wyroku. Przypomina ona, że w punktach tych Sąd stwierdził udział TU w gentlemen's agreement, ponieważ nie tylko uczestniczyła w spotkaniach, na których porozumienie to było omawiane, nie dystansując się wobec niego, ale także jako członek zarządu FEG była bezpośrednio zaangażowana w opracowanie i wykonanie tego porozumienia.

110 Zdaniem Komisji wynika z tego, że dokonując oceny możliwości przypisania TU udziału w zbiorowym systemie wyłączności, Sąd zastosował prawidłowe kryterium prawne.

— Ocena Trybunału

111 W pierwszej części trzeciego zarzutu TU kwestionuje zasadniczo kryteria prawne, na których Sąd oparł ocenę dowodów przedstawionych przez Komisję w celu

dowiedzenia udziału TU w zbiorowym systemie wyłączności. Ponieważ ocena możliwości przypisania przedsiębiorstwu naruszenia stanowi kwestię prawną, Trybunał jest właściwy, by zbadać, czy Sąd naruszył prawo, stwierdzając, że Komisja miała podstawy, by uznać, że TU aktywnie brała udział w takim zachowaniu antykonkurencyjnym.

112 Ponadto w ramach tej części trzeciego zarzutu TU krytykuje utrzymywany przez nią niewystarczający charakter uzasadnienia w kilku punktach zaskarżonego wyroku poświęconych jej udziałowi w zbiorowym systemie wyłączności.

113 Wynika z tego, że pierwsza część trzeciego zarzutu jest dopuszczalna.

114 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem dla dowiedzenia udziału zainteresowanego przedsiębiorstwa w kartelu w sposób zgodny z wymogami prawa wystarczy, by Komisja wykazała, że przedsiębiorstwo to brało udział w spotkaniach, na których porozumienia o charakterze antykonkurencyjnym zostały zawarte, nie sprzeciwiając się wyraźnie ich zawarciu. W przypadku ustalenia, że dane przedsiębiorstwo brało udział w takich spotkaniach, to do niego należy przedstawienie okoliczności mogących wskazywać na to, że udział ten pozbawiony był charakteru antykonkurencyjnego, poprzez dowiedzenie, że poinformowało ono swych konkurentów o tym, że brało udział w tych spotkaniach w odmiennym od nich charakterze (zob. wyroki z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-49/92 P Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, Rec. str. I-4125, pkt 96; w sprawie C-199/92 P Hüls przeciwko Komisji, Rec. str. I-4287, pkt 155).

115 Z pkt 359–361 zaskarżonego wyroku wynika, że te właśnie zasady posłużyły za podstawę oceny Sądu dotyczącej dowodu przedstawionego przez Komisję na poparcie stwierdzenia udziału TU w zbiorowym systemie wyłączności. W swym badaniu Sąd w żaden sposób nie wyszedł z założenia, że przystąpienie przedsiębiorstwa do stowarzyszenia zawodowego zakłada automatycznie, że poszczególne zachowania tego stowarzyszenia o charakterze naruszenia winny

zostać przypisane temu przedsiębiorstwu. W tym zakresie z pkt 355 wspomnianego wyroku jasno wynika, że Sąd zastosował kryterium osobistego udziału w naruszeniu.

116 W pkt 357 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że Komisja zebrała okoliczności dowodzące istnienia gentlemen's agreement. Zdaniem Sądu Komisja zgromadziła pisemne materiały wskazujące na kontakty między FEG i NAVEG, w toku których poruszono kwestię gentlemen's agreement. Dokumenty te dotyczą okresu rozpoczynającego się w dniu 11 marca 1986 r. spotkaniem zarządu NAVEG z zarządem FEG. Komisja przedstawiła również zarysy rozmów na spotkaniach tych zarządów, które miały miejsce w dniach 28 lutego 1989 r. i 25 października 1991 r., oraz pismo skierowane przez FEG do NAVEG w dniu 18 listopada 1991 r.

117 W odniesieniu do osobistego udziału TU w gentlemen's agreement w pkt 358 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził w odniesieniu do spotkań zarządów FEG i NAVEG wskazanych przez Komisję, że co prawda TU nie była ani obecna, ani reprezentowana na spotkaniu w dniu 28 lutego 1989 r., jednak FEG sporządził protokół z tego spotkania. Sąd wskazał ponadto, że obecność TU na pozostałych spotkaniach (w dniach 11 marca 1986 i 25 października 1991 r.) oraz jej reprezentacja w zarządzie FEG w 1991 r. nie zostały zakwestionowane.

118 W pkt 360 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że wobec braku dowodu zdystansowania się przez TU, a w szczególności z uwagi na jej udział w charakterze członka zarządu FEG, winna ona zostać uznana za biorącą udział w gentlemen's agreement.

119 Wynika z tego, że Sąd nie naruszył prawa przy ocenie udziału TU w zbiorowym systemie wyłączności.

120 Należy również rozpatrzyć argumenty podniesione przez TU na poparcie tezy, że niektóre punkty wyroku dotyczące jej udziału w zbiorowym systemie wyłączności nie zostały uzasadnione w wystarczający sposób.

121 Po pierwsze, jeśli chodzi o argument TU dotyczący utrzymywanej przez nią sprzeczności między pkt 352 i 356 zaskarżonego wyroku, z uważnej lektury tych punktów wynika, że brak jest między nimi sprzeczności.

122 Z pkt 350 zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd rozpatrzył zarzuty podniesione przez TU w celu odparcia dowodów na jej aktywny udział w naruszeniach, by ustalić, czy Komisja zgodnie z wymogami prawa dowiodła udziału tej spółki w naruszeniach określonych w art. 1 i 2 spornej decyzji.

123 W odniesieniu do udziału TU w zbiorowym systemie wyłączności Sąd odrzucił w pkt 352 zaskarżonego wyroku argumentację, zgodnie z którą spółka ta nie mogła mieć wpływu na decyzje FEG. Sąd stwierdził, że argumenty TU dotyczące wewnętrznych zasad funkcjonowania FEG i niderlandzkiego ustawodawstwa z zakresu prawa stowarzyszeń nie są istotne dla sprawy. Zdaniem Sądu należało ustalić, czy TU uczestniczyła w gentlemen's agreement, a nie czy statut FEG lub wspomniane ustawodawstwo pozwalało jej na taki udział.

124 Rozumowanie to słusznie zostało oparte na konieczności dowiedzenia, czy udział TU w gentlemen's agreement rzeczywiście miał miejsce, a nie, czy taki udział był po prostu możliwy.

125 To właśnie stosując ten tok rozumowania, w ramach badania kwestii, czy TU faktycznie uczestniczyła w zbiorowym systemie wyłączności, Sąd stwierdził, że istotny był fakt, iż niektórzy członkowie kadry kierowniczej lub pracownicy TU byli członkami zarządu FEG i w pkt 356 zaskarżonego wyroku odniósł się do statutu FEG, by przypomnieć, że zadaniem tego organu było kierowanie związkiem.

126 W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku brak jest zatem sprzeczności w tym względzie.

127 Po drugie w odniesieniu do krytyki pkt 353 zaskarżonego wyroku należy wskazać, że ustalenie Sądu dotyczące zbieżności interesów między FEG a TU nie zostało oparte wyłącznie na fakcie, że TU jest jednym z największych przedsiębiorstw będących członkiem FEG. W istocie z pkt 356 wspomnianego wyroku wynika, że Sąd wziął również pod uwagę fakty, że przez kilka lat przedstawiciel TU był członkiem zarządu tego związku, że przez pewien czas przedstawiciel ten pełnił funkcję przewodniczącego tego organu oraz że TU była silnie reprezentowana w różnych komisjach zajmujących się poszczególnymi towarami.

128 W odniesieniu do utrzymywanej przez TU konieczności zbadania przez Sąd istnienia wspólnej woli TU i FEG należy stwierdzić, że w zakresie w jakim Sąd rozpatrzył, czy TU faktycznie brała udział w gentlemen's agreement, i uznał, że miało to miejsce, przesłanka, od której spełnienia uzależniona jest możliwość przypisania tego naruszenia omawianemu przedsiębiorstwu, została spełniona.

129 Mając powyższe na uwadze, pierwszą część trzeciego zarzutu należy oddalić jako bezzasadną.

W przedmiocie drugiej części trzeciego zarzutu, dotyczącej udziału TU w rozszerzeniu zbiorowego systemu wyłączności

— Argumentacja stron

130 TU podnosi, że Sąd naruszył prawo, a przynajmniej w sposób niezrozumiały uzasadnił zaskarżony wyrok w zakresie oceny, czy — a jeśli tak, to w jakim okresie czasu — spółka ta aktywnie uczestniczyła w praktykach uzgodnionych FEG, a przynajmniej członków tego związku, które miały na celu przystąpienie przedsiębiorstw niebędących członkami NAVEG do gentlemen's agreement.

131 Sąd w żaden sposób nie wziął pod uwagę faktu, że TU po raz ostatni wywierała nacisk na producenta niebędącego członkiem NAVEG w celu skłonienia go do niedostarczania materiałów elektrotechnicznych przedsiębiorstwom nienależącym do FEG w dniu 2 lipca 1991 r. A zatem TU podnosi, że nie można domyślnie zakładać, jak to uczynił Sąd, że po dniu 2 lipca 1991 r. brała ona aktywny udział w naruszeniu określonym w art. 1 spornej decyzji, a przynajmniej — jak wskazuje TU — zaskarżony wyrok w tym punkcie został uzasadniony w niewystarczającym stopniu. Po wspomnianej dacie Komisja nie stwierdziła jakiejkolwiek tego typu działalności TU.

132 W tym zakresie Komisja podnosi, że TU zmierza do podważenia dokonanej przez Sąd oceny o charakterze faktycznym dotyczącej daty 2 lipca 1991 r. oraz że zgodnie z orzecznictwem uczestnika zakazanego porozumienia uznaje się za odpowiedzialnego za to porozumienie do momentu publicznego zdystansowania się przez niego względem jego treści, czego TU nigdy nie uczyniła.

133 Całkowicie posiłkowo Komisja zwraca uwagę, że TU pominęła stwierdzenie dokonane przez Sąd w pkt 366 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym TU

wywierała naciski na przedsiębiorstwa nienależące do NAVEG nie tylko samodzielnie, ale również „wraz z innymi członkami FEG". Stwierdzenie to jest dodatkową podstawą, by TU uznać za odpowiedzialną za naruszenie w całym okresie jego trwania.

— Ocena Trybunału

134 W zakresie w jakim w drugiej części trzeciego zarzutu TU kwestionuje zasadniczo kryteria prawne, na podstawie których Sąd zbadał dowody przedstawione przez Komisję celem dowiedzenia udziału TU w rozszerzeniu zbiorowego systemu wyłączności, ta część jest dopuszczalna.

135 Jednakże pominięto w niej wnioski, do których Sąd doszedł w pkt 365–376 zaskarżonego wyroku.

136 A zatem w pkt 365 tego wyroku Sąd stwierdził, że TU była jednym z głównych członków FEG oraz że z tego powodu była ona reprezentowana w zarządzie związku przez cały okres od 1985 do 1995 r., z wyjątkiem jednak 1990 r. Sąd wskazał ponadto, że ze względu na tę reprezentację TU bezpośrednio uczestniczyła w opracowaniu polityki FEG lub była informowana o rozmowach prowadzonych między tym związkiem a NAVEG dotyczących zbiorowego systemu wyłączności, przy czym nigdy nie usiłowała publicznie zdystansować się względem nich.

137 W pkt 366 zaskarżonego wyroku Sąd dodał, że z dowodów rozpoznanych przez Komisję w pkt 53–70 uzasadnienia spornej decyzji wynika w sposób wystarczający z punktu widzenia wymogów prawa, że TU odgrywała szczególnie istotną rolę

w praktykach uzgodnionych polegających na rozszerzeniu zbiorowego systemu wyłączności o niektórych dostawców nienależących do NAVEG. Sąd stwierdził, że TU — zarówno samodzielnie, jak i w porozumieniu z innymi członkami FEG — wywierała naciski na te przedsiębiorstwa, by nie dostarczały towaru hurtownikom niezrzeszonym w FEG i konkurującym z jego członkami.

138 Ponieważ wywieranie tego typu nacisków zostało stwierdzone przez Sąd w ramach dokonywanej przez niego niezależnie oceny okoliczności faktycznych, która nie może być przedmiotem ponownego badania w postępowaniu odwoławczym i której materialna prawdziwość nie została zakwestionowana przez TU, należy uznać, że Sąd nie naruszył prawa, stwierdzając, że Komisja słusznie przyjęła udział TU w rozszerzeniu zbiorowego systemu wyłączności po dniu 2 lipca 1991 r., ponieważ dochodząc do takiego wniosku, Sąd oparł się na ocenie roli osobiście odgrywanej przez TU w tym naruszeniu. Ponadto w tym zakresie nie można stwierdzić braku uzasadnienia.

139 W tych okolicznościach drugą część trzeciego zarzutu należy oddalić jako bezzasadną.

W przedmiocie trzeciej części trzeciego zarzutu, dotyczącej udziału TU w naruszeniu w zakresie cen

— Argumentacja stron

140 TU podnosi, że Sąd naruszył prawo, a przynajmniej w sposób niezrozumiały uzasadnił zaskarżony wyrok, stwierdzając, że Komisja słusznie mogła uznać TU za odpowiedzialną za naruszenie określone w art. 2 spornej decyzji, dotyczące porozumienia w sprawie cen, z uwagi na jej aktywny udział w tym naruszeniu.

141 TU kwestionuje zawarte w pkt 371 zaskarżonego wyroku twierdzenie Sądu, zgodnie z którym „TU nie może utrzymywać, że ze swej natury naruszenie określone w art. 2 [spornej] decyzji dotyczy wyłącznie FEG i że w konsekwencji nie może ono zostać jej przypisane".

142 TU zarzuca Sądowi, że domyślnie stwierdził, iż uczestniczyła ona w praktykach uzgodnionych, stosując dwie wiążące decyzje — jedną w sprawie cen i drugą w sprawie publikacji. Z pkt 376 zaskarżonego wyroku wywodzi ona, że Sąd uznał, iż sam fakt bycia przez TU członkiem FEG wystarczy, by uznać ją odpowiedzialną za to naruszenie.

143 TU podnosi, że fakt bycia członkiem związku przedsiębiorstw naruszającego reguły konkurencji nie wystarcza sam w sobie, by przypisać to naruszenie takiemu członkowi. Zdaniem TU w danym przypadku musi mieć miejsce indywidualna działalność, której można dowieść i z której można wywieść, że członek danego związku wyraził wolę udziału w rozpatrywanym naruszeniu.

144 Nie przeprowadzając badania w zakresie tego, w jakim stopniu TU faktycznie była zaangażowana w naruszenie określone w art. 2 spornej decyzji, Sąd naruszył prawo, a przynajmniej w tej kwestii w sposób niezrozumiały uzasadnił zaskarżony wyrok.

145 W tym zakresie Komisja podnosi, że trzecia część trzeciego zarzutu opiera się na błędnej interpretacji pkt 371 zaskarżonego wyroku.

146 Zdaniem Komisji we wspomnianym pkt 371 zaskarżonego wyroku Sąd przypomniał, że art. 3 spornej decyzji uznaje TU za odpowiedzialną za naruszenia w szczególności z uwagi na jej aktywny udział w nich. Komisja podkreśla, że w pkt 349 tego wyroku Sąd odrzucił argument TU, zgodnie z którym naruszenia zostały jej przypisane wyłącznie z uwagi na to, że była członkiem FEG. Odrzucenie to zostało wyjaśnione w pkt 351–379 tego wyroku, w których Sąd na podstawie dostępnych dowodów — a nie tylko na podstawie samego twierdzenia TU i FEG — orzekł, że dwa stwierdzone w spornej decyzji naruszenia mogą zostać przypisane TU.

— Ocena Trybunału

147 Jak na to zwróciła uwagę rzecznik generalna w pkt 51 opinii, Sąd w żaden sposób nie oparł się na założeniu, że TU jako członek FEG winna automatycznie zostać uznana odpowiedzialną za bezprawne zachowanie tego związku.

148 Przeciwnie, pkt 375–379 zaskarżonego wyroku zostały poświęcone zbadaniu przez Sąd osobistego i aktywnego udziału TU w naruszeniu dotyczącym ustalania cen.

149 W konsekwencji Sądowi nie można zarzucić jakiegokolwiek naruszenia prawa. Ponadto zaskarżony wyrok został uzasadniony w tej kwestii w wystarczający sposób.

150 Z powyższego wynika, że trzecią część trzeciego zarzutu należy oddalić jako bezzasadną, a w konsekwencji zarzut ten winien zostać oddalony w całości.

W przedmiocie zarzutu czwartego, dotyczącego określenia czasu trwania zarzucanych TU przez Komisję naruszeń

151 W zarzucie czwartym, który dzieli się na trzy części, TU utrzymuje, że Sąd naruszył prawo, a przynajmniej niewystarczająco uzasadnił zaskarżony wyrok w zakresie czasu trwania każdego z ciągłych naruszeń określonych w art. 1 i 2 spornej decyzji. Te same okresy zostały błędnie przyjęte w odniesieniu do czasu trwania naruszenia określonego w art. 3 tej decyzji.

152 TU krytykuje pkt 413 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd stwierdził, „że czas trwania zachowań składających się na naruszenia określone w art. 1 i 2 [spornej] decyzji wynosił osiem, piętnaście, dziewięć, cztery i sześć lat".

W przedmiocie pierwszej części czwartego zarzutu, dotyczącej czasu obowiązywania zbiorowego systemu wyłączności

— Argumentacja stron

153 TU utrzymuje, iż Sąd błędnie orzekł, że naruszenie określone w art. 1 spornej decyzji miało ze swej natury charakter ciągły oraz że czas jego trwania obejmował okres od 11 marca 1986 r. do 25 lutego 1994 r. włącznie. W tym zakresie TU odsyła do pkt 406 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd orzekł, że naruszenia określone w art. 1 i 2 spornej decyzji miały „ze swej natury" charakter ciągły, ponieważ „zdarzenia dotyczące rozszerzenia zbiorowego systemu wyłączności i odsyłanie przez FEG do zaleceń w przedmiocie cen nie stanowią niezależnych naruszeń, tylko zachowania składające się na naruszenia". Zdaniem TU Sąd błędnie oparł się na „okolicznościach" zamiast posłużyć się bezpośrednimi dowodami w tym zakresie.

154 Ponadto TU uważa, że w pkt 408 zaskarżonego wyroku Sąd nie wyjaśnił przyczyn, dla których można by uznać, że ustanowiony między FEG i NAVEG zbiorowy system wyłączności istniał w okresie od 11 marca 1986 r. do 25 lutego 1994 r., skoro brakowało dowodów na istnienie takiego systemu w pewnych okresach między tymi datami. A zatem brak jest dowodów na istnienie takiego naruszenia:

— w okresie od 11 marca 1986 r. — daty spotkania, na którym FEG i NAVEG po raz pierwszy rozmawiali o „porozumieniach między tymi dwoma związkami" — do 28 lutego 1989 r. — dnia, w którym zarządy obu związków po raz pierwszy od wspomnianego spotkania poruszyły kwestię gentlemen's agreement,

— w okresie od 18 listopada 1991 r. — dnia, w którym FEG po raz ostatni osobiście kontaktował się z NAVEG — do 25 lutego 1994 r. — dnia, w którym NAVEG po raz ostatni wskazał na istnienie zbiorowego systemu wyłączności między nim a FEG.

155 TU stwierdza, że okoliczność ta jest sprzeczna z zasadami dotyczącymi przeprowadzania dowodów. Zdaniem TU naruszenie może zostać uznane za istniejące w okresie kilku lat, jeśli wykazane zostanie, że przez cały ten okres zainteresowane przedsiębiorstwa miały wspólną wolę popełnienia naruszenia oraz że naruszenie to faktycznie przez ten okres istniało, a przynajmniej zostało wykonane.

156 Zdaniem TU Sąd zastosował zatem błędne kryterium oceny dowodu.

157 W odniesieniu do zarzutu czwartego jako całości Komisja stwierdza, że jest on niedopuszczalny, ponieważ kwestionuje dokonaną przez Sąd ocenę o charakterze faktycznym, zgodnie z którą stwierdzone działania i zachowania ograniczające konkurencję miały wspólny cel i stanowiły w konsekwencji jedno naruszenie.

158 Jeśli chodzi o pierwszą część czwartego zarzutu, Komisja podnosi posiłkowo, że w kwestionowanym przez TU pkt 406 zaskarżonego wyroku wyraźnie stwierdzono, że kwalifikacja stwierdzonych w spornej decyzji praktyk jako „naruszeń ciągłych" w żaden sposób nie została uzasadniona stosunkiem między poszczególnymi działaniami ograniczającymi konkurencję, ale została oparta na charakterze naruszeń, które dotyczyły porozumień zawartych na czas nieokreślony i działań mających na celu wykonanie lub rozszerzenie tych porozumień.

159 W odniesieniu do argumentu TU dotyczącego czasu obowiązywania zbiorowego systemu wyłączności i utrzymywanego przez nią braku dowodu na jego istnienie w długich okresach czasu Komisja odwołuje się do pkt 90, 406 i 411 zaskarżonego wyroku, w których Sąd kilkakrotnie orzekł, że naruszenie to należy zakwalifikować jako „ciągłe". Wszakże w przypadku porozumienia zawartego na czas nieokreślony właśnie z uwagi na charakter tego porozumienia Komisja nie może dowieść jego istnienia w każdym konkretnym momencie.

160 Komisja stwierdza, że z uwagi na to, iż zarzucane naruszenia zostały zakwalifikowane przez Sąd jako „ciągłe", co stanowi ustalenie o charakterze faktycznym, a żaden z uczestników zbiorowego systemu wyłączności nigdy wyraźnie nie zdystansował się względem niego, Sąd słusznie uznał, że Komisja nie musiała przedstawiać uzupełniających dowodów na okoliczność istnienia porozumienia w każdym momencie między datami wskazanymi przez TU.

— Ocena Trybunału

161 W ramach pierwszej części czwartego zarzutu TU utrzymuje zasadniczo, że Sąd oparł się na błędnych kryteriach prawnych, by ocenić dowody przedstawione przez Komisję na poparcie stwierdzenia dotyczącego czasu obowiązywania zbiorowego systemu wyłączności, w którym udział zarzucany jest TU. W tym zakresie ta część czwartego zarzutu dotyczy kwestii prawnej, którą Trybunał może rozpatrzyć w postępowaniu odwoławczym, a zatem winna ona zostać uznana za dopuszczalną.

162 Ponieważ istnienie gentlemen's agreement zostało podważone przez FEG i TU, Sąd stwierdził w pkt 141 zaskarżonego wyroku, że należy ocenić, czy w spornej decyzji Komisja uchyliła się od spoczywającego na niej ciężaru dowodu, stwierdzając, że istniały dowody na istnienie gentlemen's agreement od dnia 11 marca 1986 r. Sąd wskazał, że badanie to polega na całościowej ocenie wszystkich istotnych dla sprawy dowodów i okoliczności.

163 Po zbadaniu genezy i wdrażania wspomnianego gentlemen's agreement Sąd wskazał w pkt 210 zaskarżonego wyroku, że na podstawie całościowej oceny TU i FEG nie udało się podważyć przekonywającego, obiektywnego i spójnego charakteru okoliczności, na których Komisja oparła się w spornej decyzji.

164 W ramach niniejszego postępowania TU kwestionuje w szczególności właściwość odnoszenia się do „okoliczności" jako do dowodów na istnienie zbiorowego systemu wyłączności.

165 Argument ten nie może zostać uwzględniony. Trybunał orzekł już w przeszłości, że w większości przypadków istnienie praktyki lub porozumienia antykonkurencyjnego musi być wyprowadzone ze zbiegu szeregu okoliczności i wskazówek, które w przypadku braku innego spójnego wyjaśnienia rozpatrywane łącznie mogą stanowić dowód naruszenia reguł konkurencji (ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 57).

166 Jak wskazała rzecznik generalna w pkt 64 opinii, tego typu okoliczności i wskazówki pozwalają bowiem na wykazanie nie tylko istnienia zachowań lub porozumień antykonkurencyjnych, ale również czasu trwania ciągłego antykonkurencyjnego zachowania oraz okresu stosowania zawartego z naruszeniem reguł konkurencji.

167 W świetle tego orzecznictwa Sąd może zatem, nie naruszając prawa, oprzeć swoją ocenę występowania i czasu trwania danej praktyki lub porozumienia antykonkurencyjnego na ogólnej ocenie „całości dowodów i istotnych okoliczności". Kwestia, jaką moc dowodową Sąd przyznał poszczególnym dowodom i okolicznościom przedstawionym przez Komisję, jest jednak kwestią z zakresu oceny faktów, która jako taka nie podlega kontroli Trybunału w ramach odwołania.

168 W rozpatrywanej pierwszej części czwartego zarzutu TU zarzuca Sądowi również to, że pominął brak dowodów na istnienie zbiorowego systemu wyłączności w pewnych określonych okresach czasu.

169 W tym zakresie należy uściślić, że w pkt 406 zaskarżonego wyroku Sąd orzekł, iż Komisja przedstawiła dowody na występowanie naruszenia ciągłego w latach 1986–1994. Okoliczność, że taki dowód nie został przedstawiony dla niektórych określonych okresów, nie stanowi przeszkody, by naruszenie to było postrzegane jako ciągłe w całościowym okresie dłuższym niż wspomniane okresy, gdy takie stwierdzenie opiera się na obiektywnych i zgodnych okolicznościach. W przypadku

naruszenia rozciągającego się na kilka lat okoliczność, że kartel ujawniał się w różnych okresach, z krótszymi lub dłuższymi przerwami, pozostaje bez wpływu na fakt jego istnienia o ile poszczególne działania, które składają się na to naruszenie, służą osiągnięciu tego samego celu i wpisują się w ramy pojedynczego naruszenia o charakterze ciągłym.

170 W pkt 342 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że zbiorowy system wyłączności i praktyki dotyczące ustalania cen służyły osiągnięciu tego samego antykonkurencyjnego celu, który z jednej strony polegał na utrzymaniu cen na wyższym niż konkurencyjny poziomie, zmniejszając konkurencyjność przedsiębiorstw usiłujących prowadzić działalność na rynku hurtowej dystrybucji materiałów elektrotechnicznych w Niderlandach i rywalizujących w ten sposób z członkami FEG, nie będąc zrzeszonymi w tym związku, natomiast z drugiej strony na częściowej koordynacji ich polityki cenowej.

171 Jak na to zwróciła uwagę rzecznik generalna w pkt 61 opinii, z tego stwierdzenia Sądu wynika, że każde ze wspomnianych naruszeń — a mianowicie zbiorowy system wyłączności i praktyki uzgodnione w zakresie cen — służą osiągnięciu tego samego celu.

172 Ponadto należy podkreślić, że w pkt 408 zaskarżonego wyroku Sąd wyjaśnił w szczegółowy sposób okoliczności, które pozwoliły Komisji na określenie czasu obowiązywania zbiorowego systemu wyłączności. Punkt ten ma następujące brzmienie:

„Jeśli chodzi o naruszenie określone w art. 1 [spornej] decyzji, Komisja nie była w stanie precyzyjnie określić daty, w której ustanowiono zbiorowy system wyłączności. Niemniej mogła ona dostarczyć dowód na istnienie tego systemu od momentu spotkania w dniu 11 marca 1986 r., podczas którego zarządy FEG

i NAVEG powołały się na gentlemen's agreement. Komisja przyjęła również kilka okoliczności dotyczących okresu po tym spotkaniu, na podstawie których stwierdziła, że gentlemen's agreement w dalszym ciągu była stosowana przez członków NAVEG (zob. motywy 47–49 [spornej] decyzji). Komisja wskazała ponadto na kilka okoliczności dowodzących, że wywiązując się z gentlemen's agreement, członkowie NAVEG podążali za radami ich związku (motywy 50–52 [spornej] decyzji). Ostatnią z tych okoliczności stanowi protokół z wewnętrznego spotkania spółki Hemmink w dniu 25 lutego 1994 r., na którym ten członek NAVEG przyznał się do odmówienia dostawy dla hurtownika nienależącego do FEG. Jeśli chodzi o naciski wywierane w szczególności na producentów nienależących do NAVEG, by nie dostarczali towarów do hurtowników niebędących członkami FEG, równie bezsporne jest, że miały one miejsce w okresie dwunastu miesięcy po lipcu 1990 r.".

173 Ponieważ dokonana przez Sąd ocena dowodów przedstawionych przez Komisję w zakresie czasu obowiązywania zbiorowego systemu wyłączności została oparta na prawidłowych kryteriach prawnych, a punkty zaskarżonego wyroku odnoszące się do tego zagadnienia zostały uzasadnione w sposób wystarczający, pierwszą część czwartego zarzutu należy oddalić jako bezzasadną.

W przedmiocie drugiej części czwartego zarzutu, dotyczącej czasu trwania naruszenia w zakresie ustalania cen

— Argumentacja stron

174 TU utrzymuje, iż w pkt 406 zaskarżonego wyroku Sąd błędnie orzekł, że określone w art. 2 spornej decyzji naruszenie w zakresie ustalania cen miało ze swej natury charakter ciągły oraz że trwało ono od 21 grudnia 1988 r. do 24 kwietnia 1994 r. włącznie.

175 TU kwestionuje w szczególności fakt, że Sąd ocenił zdarzenia prowadzące do stwierdzenia naruszenia określonego w art. 2 spornej decyzji nie jako stanowiące odrębne naruszenia, ale jako elementy składowe jednego i tego samego naruszenia. Podkreśla, że Sąd uznał jednocześnie, iż zdarzenia te występowały przez różne okresy czasu, a mianowicie przez 15, 9, 4 i 6 lat, jak to zresztą wynika z pkt 413 zaskarżonego wyroku.

176 TU stwierdza, że bardziej uważne badanie tych „zdarzeń" prowadzi do wniosku, że są one całkowicie od siebie niezależne. Sąd winien był przeprowadzić badanie każdego z tych zdarzeń odrębnie w świetle kryteriów stosowania art. 81 ust. 1 WE, a zwłaszcza kryterium wpływu na handel między państwami członkowskimi.

177 Komisja uważa natomiast, że ta część czwartego zarzutu została oparta na błędnej interpretacji zaskarżonego wyroku. Zwraca ona uwagę, że zawarte w pkt 406 tego wyroku stwierdzenie Sądu dotyczące ciągłego charakteru naruszenia w zakresie ustalania cen opiera się na naturze tego naruszenia. W istocie naruszenie to polega na wiążących decyzjach wydawanych na czas nieokreślony oraz na licznych działaniach i zachowaniach, z których wszystkie miały na celu sztuczne utrzymanie cen na rynku niderlandzkim na wysokim poziomie przez nieokreślony okres czasu.

— Ocena Trybunału

178 Naruszenie art. 81 ust. 1 WE może wynikać nie tylko z odrębnego działania, ale również z serii działań, a nawet z ciągłego zachowania. Taka wykładnia nie może zostać podważona ze względu na to, że jedno lub kilka ze zdarzeń stanowiących tę serię działań lub to ciągłe zachowanie rozpatrywane odrębnie może również samo w sobie stanowić naruszenie wspomnianego postanowienia traktatu. W przypadku

poszczególnych działań wpisujących się w „całościowy plan" z uwagi na identyczny cel polegający na zakłóceniu konkurencji na wspólnym rynku Komisja jest uprawniona przypisać odpowiedzialność za te działania na podstawie udziału w naruszeniu postrzeganym jako całość (ww. wyrok w spawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 258).

179 Z zaskarżonego wyroku wynika, że takie właśnie rozumowanie stanowiło podstawę dokonanej przez Sąd kwalifikacji praktyk uzgodnionych w zakresie cen jako pojedynczego naruszenia o charakterze ciągłym.

180 W szczególności w pkt 342 wspomnianego wyroku Sąd stwierdził, że zbiorowy system wyłączności i praktyki związane z ustalaniem cen służyły osiągnięciu tego samego antykonkurencyjnego celu, który z jednej strony polegał na utrzymaniu cen na wyższym niż konkurencyjny poziomie, zmniejszając konkurencyjność przedsiębiorstw usiłujących prowadzić działalność na rynku hurtowej dystrybucji materiałów elektrotechnicznych w Niderlandach i rywalizujących w ten sposób z członkami FEG, nie będąc zrzeszonymi w tym związku, natomiast z drugiej strony na częściowej koordynacji ich polityki cenowej.

181 Jak to wskazała rzecznik generalna w pkt 61 opinii, z takiego stwierdzenia wynika również, że każde z tych naruszeń oddzielnie — a mianowicie zbiorowy system wyłączności i praktyki uzgodnione w zakresie cen — służyły osiągnięciu tego samego celu.

182 Punkt 406 zaskarżonego wyroku postrzegany w świetle stwierdzenia dokonanego przez Sąd w pkt 342 nie wskazuje zatem na jakiekolwiek naruszenie prawa lub brak uzasadnienia tego wyroku.

183 Ponadto należy przypomnieć, że dla celów stosowania art. 81 ust. 1 WE branie pod uwagę rzeczywistych skutków porozumienia jest zbyteczne, jeśli okazuje się, że porozumienie to miało na celu zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz wspólnego rynku (ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 261).

184 Ustaliwszy antykonkurencyjny cel praktyk uzgodnionych związanych z ustalaniem cen, Sąd w żaden sposób nie był zobowiązany przeprowadzić badania ich rzeczywistych skutków na rynku.

185 Z powyższego wynika, że drugą część czwartego zarzutu należy oddalić jako bezzasadną.

W przedmiocie trzeciej części czwartego zarzutu, dotyczącej czasu trwania naruszeń przypisanych TU

— Argumentacja stron

186 TU podnosi, że w przypadku uwzględnienia części pierwszej i drugiej czwartego zarzutu czas trwania naruszenia określonego w art. 3 spornej decyzji winien zostać ograniczony a fortiori.

187 Komisja przywołuje swą argumentację odnoszącą się do powyżej wspomnianych części czwartego zarzutu i stwierdza, że jego trzecia część, a co za tym idzie, cały zarzut winny zostać odrzucone jako niedopuszczalne, a przynajmniej oddalone jako bezzasadne.

— Ocena Trybunału

188 Ponieważ części pierwsza i druga zostały oddalone, należy stwierdzić, że trzecia część czwartego zarzutu nie może zostać uwzględniona.

W przedmiocie zarzutu piątego, dotyczącego wniosku o obniżenie kwoty grzywny

189 Zdaniem TU Sąd naruszył prawo, ponieważ mimo błędnej oceny czasu trwania naruszeń i braku poszanowania przez Komisję zasady rozsądnego terminu odmówił dodatkowego obniżenia kwoty grzywny, a przynajmniej zaskarżony wyrok został uzasadniony w tym względzie w sposób niewystarczający. Zarzut ten dzieli się na trzy części.

W przedmiocie pierwszej części piątego zarzutu, dotyczącej obniżenia kwoty grzywny z uwagi na błędne zdaniem TU ustalenie czasu trwania przypisywanych jej naruszeń

— Argumentacja stron

190 TU utrzymuje, że zgodnie z art. 15 rozporządzenia nr 17 w celu ustalenia kwoty grzywny, jaką Komisja nakłada na dane przedsiębiorstwo za naruszenie art. 81 ust. 1 WE, należy uwzględnić jego wagę i czas trwania. Podnosi ona, że komunikat Komisji dotyczący wytycznych w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz art. 65 ust. 5 traktatu EWWiS, opublikowany w *Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich* w dniu 14 stycznia 1998 r. (Dz.U. C 9, str. 3), przewiduje możliwość zmniejszenia kwoty podstawowej grzywny, w przypadku gdy szczególne okoliczności łagodzące to uzasadniają.

191 TU uważa, że przy ustalaniu kwoty grzywny Komisja i Sąd nie wzięli pod uwagę tych zasad i w ten sposób naruszyli prawo wspólnotowe, a przynajmniej obowiązek uzasadnienia i zasadę proporcjonalności w zakresie ustalenia tej kwoty. W istocie, ustalając kwotę grzywny, Komisja przyjęła błędny czas trwania naruszenia, a Sąd w niewystarczający sposób uzasadnił swą odmowę dodatkowego obniżenia tej kwoty.

192 TU uważa, że ponieważ zarzucane jej naruszenia nie mogą zostać uznane za pojedyncze naruszenie o charakterze ciągłym, nie można utrzymywać, że czas ich trwania, na podstawie którego nakładane są grzywny, wynosił osiem lat. Wbrew temu, co zostało orzeczone przez Trybunał w pkt 258 ww. wyroku w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, w niniejszej sprawie nie może być mowy o „całościowym planie".

193 Na wstępie Komisja podnosi, że zarzut piąty jest oczywiście niedopuszczalny. W pkt 436–438 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że w świetle szczególnych okoliczności niniejszej sprawy ponowne obniżenie kwoty grzywny nie jest uzasadnione. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału (ww. wyrok w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, pkt 614) nie jest on właściwy, by ocenę Sądu orzekającego w przedmiocie kwoty grzywny zastąpić własną oceną.

194 Posiłkowo w odniesieniu do „całościowego planu", którego istnienie zostało zakwestionowane przez TU, Komisja odsyła do pkt 342 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd wskazał, że te dwa naruszenia służyły osiągnięciu tego samego antykonkurencyjnego celu.

195 Komisja twierdzi zatem, że pierwsza część piątego zarzutu jest oczywiście bezzasadna.

— Ocena Trybunału

196 Należy przypomnieć, że jedynie Sąd jest właściwy, by dokonać kontroli sposobu, w jaki Komisja oceniła w każdym przypadku wagę zachowań niezgodnych z traktatowymi regułami konkurencji. W postępowaniu odwoławczym dokonywana przez Trybunał kontrola ma na celu po pierwsze zbadanie, w jakim zakresie Sąd rozważył — w sposób prawnie właściwy — wszystkie czynniki istotne dla oceny wagi danego zachowania w świetle art. 81 WE i art. 15 rozporządzenia nr 17, i po drugie weryfikację tego, czy Sąd odpowiedział w sposób spełniający wymogi prawa na wszystkie argumenty przedstawione na poparcie żądania uchylenia grzywny lub obniżenia jej kwoty (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 128).

197 W niniejszej sprawie bezsporne jest, że TU nie dostarczyła żadnego dowodu mogącego wykazać, że Sąd nie rozważył w sposób prawnie właściwy wszystkich czynników istotnych dla oceny wagi zachowania zarzucanego jej w świetle art. 81 WE i art. 15 rozporządzenia nr 17. Przedsiębiorstwo to nie twierdzi również, że Sąd nie odpowiedział w sposób spełniający wymogi prawa na wszystkie jej argumenty mające na celu uchylenie grzywny lub obniżenie jej kwoty.

198 Ponadto oczywiste jest, że pierwsza część piątego zarzutu jest bezpośrednio połączona z argumentami przedstawionymi przez TU na poparcie zarzutu czwartego, zgodnie z którym Sąd naruszył prawo, ponieważ przedłożone przez Komisję dowody dotyczące czasu trwania stwierdzonych w spornej decyzji naruszeń uznał za przekonujące. Z uwagi na to, że argumenty te zostały już odrzucone w ramach badania czwartego zarzutu, pierwszą część piątego zarzutu należy konsekwentnie oddalić.

W przedmiocie drugiej części piątego zarzutu, dotyczącej obniżenia kwoty grzywny z uwagi na przewlekłość postępowania administracyjnego

— Argumentacja stron

199 TU podnosi, że przy ustalaniu kwoty nałożonej na nią grzywny Sąd naruszył prawo, a przynajmniej w niewystarczający sposób uzasadnił w tym względzie zaskarżony wyrok, podczas gdy winien był obniżyć tę kwotę z uwagi na przewlekłość postępowania administracyjnego.

200 TU zarzuca Sądowi, że w pkt 77 i 85 zaskarżonego wyroku orzekł, iż Komisja była odpowiedzialna za uchybienia względem zasady rozsądnego terminu, a mimo to potwierdził w pkt 438 tego wyroku, że FEG i TU „nie przedstawiły jakiegokolwiek argumentu, który uzasadniałby rozważenie przez Sąd, działający w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, dodatkowego obniżenia kwoty grzywny". Taka ocena została uzasadniona w niezrozumiały sposób.

201 Komisja podnosi, że w zakresie stosunku między czasem trwania postępowania a dodatkowym obniżeniem kwoty nałożonej na TU grzywny zaskarżony wyrok został uzasadniony w sposób jasny i dokładny. Po pierwsze Komisja wskazuje, że w pkt 87–93 tego wyroku Sąd stwierdził, iż przekroczenie rozsądnego terminu nie

naruszyło przysługującego TU prawa do obrony. Po drugie Sąd zbadał, czy szczególne okoliczności sprawy uzasadniały dodatkowe obniżenie kwoty grzywny, i uznał, jak to wynika z pkt 438 tego wyroku, że TU nie przedstawiła jakiegokolwiek argumentu uzasadniającego takie obniżenie.

— Ocena Trybunału

202 Jak wynika z przytoczonych w pkt 9 niniejszego wyroku pkt 152 i 153 motywów spornej decyzji, obniżając kwoty grzywien, Komisja wzięła już pod uwagę spowodowaną przez nią przewlekłość postępowania administracyjnego po 1991 r.

203 W pkt 438 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdza, że „Komisja z własnej inicjatywy obniżyła grzywnę. Możliwość takiego obniżenia wpisuje się w ramy wykonywania przez Komisję przysługujących jej uprawnień. Skarżące nie przedstawiły jakiegokolwiek argumentu, który uzasadniałby rozważenie przez Sąd, działający w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, dodatkowego obniżenia kwoty grzywny. W konsekwencji w tym zakresie nie należy uwzględniać żądania skarżących".

204 Stwierdzenie to w żaden sposób nie stanowi naruszenia prawa.

205 Ponadto niniejsza część piątego zarzutu jest bezpośrednio powiązana z argumentami wskazanymi przez TU na poparcie zarzutu pierwszego, zgodnie z którymi Sąd naruszył prawo, stwierdzając, że przekroczenie rozsądnego terminu nie uzasadniało stwierdzenia nieważności spornej decyzji. Ponieważ zarzut oparty na naruszeniu zasady rozsądnego terminu nie został uwzględniony, co wynika po pierwsze z nieuchylonej części zaskarżonego wyroku i po drugie z oceny Trybunału w ramach orzekania o rzeczonym zarzucie, tę część piątego zarzutu należy oddalić.

W przedmiocie trzeciej części piątego zarzutu, dotyczącej ustalenia kwoty grzywny z uwagi na udział TU w określonych w spornej decyzji naruszeniach

— Argumentacja stron

206 TU podnosi, że ustalając kwotę nałożonej na TU grzywny, Sąd w niewystarczający sposób uzasadnił swą ocenę, zgodnie z którą kwota ta jest współmierna do kwoty grzywny nałożonej na FEG (pkt 431–433 zaskarżonego wyroku).

207 Komisja odsyła w tym zakresie do pkt 416–438 zaskarżonego wyroku, w których Sąd zbadał i w uzasadniony sposób odrzucił wszystkie argumenty przedstawione na poparcie obniżenia kwoty grzywny.

208 Komisja stwierdza, że trzecia część piątego zarzutu jest niedopuszczalna, a w każdym razie bezzasadna, co dotyczy również całego zarzutu piątego.

209 CEF również podnosi, że zarzut piąty jest niedopuszczalny, ponieważ chodzi tutaj o dokonane przez Sąd stwierdzenia o charakterze faktycznym, które nie mogą być przedmiotem ponownego rozpatrzenia w ramach niniejszego postępowania.

— Ocena Trybunału

210 Jeśli chodzi o utrzymywany przez TU dysproporcjonalny charakter kwoty grzywny, to należy przypomnieć, że rozstrzygając kwestie prawne w ramach odwołania, Trybunał nie jest właściwy, by ze względów słuszności zastępować własną oceną ocenę dokonaną przez Sąd orzekający w wykonaniu przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania w przedmiocie kwoty grzywien nałożonych na przedsiębiorstwa ze względu na naruszenie przez nie prawa wspólnotowego (wyrok z dnia 17 lipca 1997 r. w sprawie C-219/95 P Ferriere Nord przeciwko Komisji, Rec. str. I-4411, pkt 31; ww. wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 129).

211 Wynika z tego, że ta część piątego zarzutu winna zostać uznana za niedopuszczalną w zakresie, w jakim ma ona na celu ponowne przeprowadzenie ogólnego badania kwoty grzywien nałożonych przez Komisję (zob. ww. wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 129).

212 Ponadto uważna lektura tej części piątego zarzutu ukazuje, że jest ona związana z argumentami wskazanymi przez TU na poparcie jej zarzutu trzeciego, zgodnie z którym Sąd naruszył prawo, ponieważ stwierdził, że Komisja słusznie mogła uznać to przedsiębiorstwo osobiście odpowiedzialnym za naruszenia określone w art. 1 i 2 spornej decyzji. Z uwagi na to, że trzeci zarzut został oddalony, trzecią część piątego zarzutu należy w każdym razie oddalić jako bezzasadną.

213 Z powyższego wynika, że zarzut piąty należy po części odrzucić jako niedopuszczalny i po części oddalić jako bezzasadny.

W przedmiocie kosztów

214 Zgodnie z art. 122 akapit pierwszy regulaminu, jeżeli odwołanie jest bezzasadne lub jeżeli odwołanie jest zasadne, a Trybunał orzeka ostatecznie w przedmiocie sporu, rozstrzyga on o kosztach. Zgodnie z art. 69 § 2 tego regulaminu, mającego zastosowanie do odwołania na podstawie jego art. 118, kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Ponieważ TU przegrała sprawę, z wyjątkiem zarzutu opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu, który jednak został oddalony przez Trybunał, należy obciążyć ją kosztami niniejszego postępowania. W odniesieniu do kosztów związanych z postępowaniem w pierwszej instancji, w której wydano zaskarżony wyrok, należy orzec, że mimo częściowego uchylenia tego wyroku winny one obciążać TU w sposób określony w pkt 3 sentencji wspomnianego wyroku.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

1) **Wyrok Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawach połączonych T-5/00 i T-6/00 Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie przeciwko Komisji zostaje uchylony jedynie w zakresie, w jakim Sąd w ramach badania zarzutu opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu nie rozpatrzył, czy spowodowany przez Komisję nadmiernie długi czas trwania całego postępowania administracyjnego, obejmującego również etap poprzedzający przedstawienie zarzutów, mógł wpłynąć na przyszłą zdolność Technische Unie BV do obrony.**

2) **W pozostałym zakresie odwołanie zostaje oddalone.**

3) **Skarga wniesiona przez Technische Unie BV do Sądu Pierwszej Instancji zostaje oddalona w zakresie, w jakim została częściowo uzasadniona zarzutem opartym na naruszeniu zasady rozsądnego terminu.**

4) **Technische Unie BV zostaje obciążona kosztami niniejszego postępowania. Koszty związane z postępowaniem w pierwszej instancji, w którym wydano wyrok z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawach połączonych T-5/00 i T-6/00 Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie przeciwko Komisji, pokrywa Technische Unie BV w sposób określony w pkt 3 sentencji wspomnianego wyroku.**

Podpisy